

Міністерство освіти та науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Філологічний факультет

Катедра української літератури
імені акад. Михайла Возняка

**«МУЗЕЙ ПОКИНУТИХ СЕКРЕТІВ» ОКСАНИ ЗАБУЖКО: ВІЗІЯ
УКРАЇНСЬКОГО РЕЗИСТАНСУ**

Магістерська робота
студентки II курсу групи ФЛУМ-21с
спеціалізації 035.01 Українська мова та література
(освітня програма “Українська мова та література”)
денної форми здобуття освіти
Бойко Діани Анатоліївни

Науковий керівник – проф. Роздольська І. В.

Львів – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. РУХ ОПОРУ 40 – 50-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ.....	8
1.1. Формування руху Опору.....	8
1.2. Резистанс і сучасна українська література.....	21
РОЗДІЛ II. Роман «Музей покинутих секретів» і український Резистанс	32
2.1. Значення роману «Музей покинутих секретів» у творчій біографії Оксани Забужко.....	32
2.2. Образи повстанців у романі	45
2.3. Образ руху Опору у романі.....	61
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	70

ВСТУП

Дуже важливим на сьогодні завданням у сучасному літературознавстві постає висвітлення «білих плям» в українській літературі в цілому та конкретніше у ХХ столітті, періоді тотальних заборон та утисків під час існування держави СРСР. В результаті ми маємо на даний час досить багато невідомих широкому загалу авторів, невивчених явищ та процесів, заборонених творів того періоду. Хоча на сучасному етапі досліджень розкрито чимало цікавих фактів, повернуто із забуття учасників повстань початку 20 століття, міжвоєнного періоду, але деякі процеси все ж залишаються поза нашою увагою, серед хотілось би виділити літературу руху Опору проти більшовицької та фашистської влади 40-50 рр. ХХ століття під проводом ОУН-УПА, її ще називають літературою Резистансу.

На думку О. Забужко, епопея УПА «...так і не зробилася фактом культурної історії (сотні тисяч життів канули в прах, і не лишилося в жодному жанрі жодного художнього твору, що повну силу скристалізував би й зафіксував для прийдешнього естетичний смисл цієї гекатомби...)».¹

Відзначимо, що це цікавий та досить значний пласт літератури української, що мав великий вплив на подальші літературні та культурні традиції, тому й потребує ретельного дослідження та висвітлення.

Важливо означити конкретну дефініцію словосполучення «український резистанс», адже воно є багатофункціональним і потребує уточнення. Поняття резистансу активно використовується в термінологічному арсеналі щонайменше чотирьох наук, а саме: фізики, хімії, історії, літературознавства.

У фізиці під терміном резистанс розуміють «(франц. *resistance*, нім. *Resistenz*, від лат. *resisto* – протистою, чиню опір) – активний омичний опір змінному електричному струмові, частина повного опору – імпендансу»;

---

¹ Яремчук І. В. Під знаком вогню: Генетичний контекст і естетична природа поезії УПА. Львів : ЛНУ ім. І.Франка, 2006. 212 с. – С. 4.

похідний від нього – «резистентність (від лат. *resistens* (*resistentes*) – протидіючий) – опірність».²

В історії термін «резистанс» почали вживати «на означення підпільної і повстанської боротьби європейських народів проти німецької окупації».³ Це був активний спротив радянських партизан проти фашизму, які часто діяли у підпіллі. Дослідник Саєнко В.П. вказує, що вперше поняття «опір» широко використовував український письменник Олександр Гаврилюк у своїй поемі «Береза», щоб охарактеризувати відношення до фашистів. «Рух Опору – визвольний патріотичний рух народних мас під час Другої світової війни 1939 – 1945 років, що розгорнувся проти німецько– фашистських, італійських та японських загарбників на окупованих ними територіях. Головні завдання руху Опору – вигнання загарбників, ліквідація фашистських порядків і забезпечення незалежності й демократичних свобод. Основною силою руху Опору були робітники та селяни, інтелігенція, навіть духовенство».⁴ А вже пізніше Борис Вільде, французький діяч-антифашист, взяв слово «*Résistance*» назвою підпільної газети.⁵ «Самі ж французи так звали своїх партизанів-повстанців проти німецьких окупантів. Радянська історіографія ж активніше послуговувалась номінаціями «Велика Вітчизняна війна», «антифашистська боротьба радянського народу» на означення антифашистського руху, що в країнах Європи був означений як «Резистанс». І як антитеза до радянської термінології, що заперечувала будь-який національний самовияв, окупаційна німецька – на всі німецькі документи, які стосувалися, наприклад, УПА і її діяльності, накладала гриф «український рух Опору».⁶

А вже на початку 1960-их років «під поняттям руху опору розуміється боротьба за національні політичні та громадянські права народів, що є під

---

² Яремчук І. В. Під знаком вогню: Генетичний контекст і естетична природа поезії УПА. Львів : ЛНУ ім. І.Франка, 2006. 212 с. – С. 4.

³ Там само.

⁴ Там само. – С. 5.

⁵ Там само.

⁶ Там само. – С. 6.

контролем комуністичного режиму в ССРСР».⁷ Такі масові явища поширювалися на великій території, охопивши Україну, Грузію, Росію, Вірменію, країни Прибалтики і формою вияву є «петиції, протести, адресовані до влади, демонстрації та т.зв. самвидавна література, самвидав».⁸

«Красномовною є назва книги одного з учасників цього руху опору М.Осадчого, виданої у 70-х роках за кордоном: «Cataract. A ukrainian poetic memoirs of repression and resistance» (книга містить огляд суспільно-літературного руху шістдесятників)».⁹

Словосполучення ж «література українського Резистансу» виникло в період Другої світової війни, коли політична ситуація відповідала нібито протистоянню світів «загниваючого капіталізму» та «квітучого соціалізму» і тому маємо літературу Опору (Резистансу) європейських народів, що навіть має фіксацію в енциклопедіях (наприклад «Спротивления Литература – антифашистская литература, сложившаяся в годы Движения Спротивления в оккупированных странах, а также в странах фашистской коалиции во время 2-й мировой войны 1939-45»¹⁰) і літературу Резистансу Радянського Союзу, яку дуже часто називають літературою Великої Вітчизняної війни чи радянською антифашистською літературою, а інколи й літературою, що було дуже нечасто, – «радянського опору»¹¹. Проблемою в час колоніального правління СРСР було те, що українська література вважалась «підлітературою» радянської і її розглядали лише як частину руху опору радянського, позбавляючи таким чином всіх національних рис, хоча вона мала свій шлях та особливості.

Очевидно, що в цей час виникає потреба відмежувати українську літературу, що супроводжувала національно-визвольні змагання українського народу у 40-50-х роках проти німецької і більшовицької

---

⁷ Яремчук І. В. Під знаком вогню: Генетичний контекст і естетична природа поезії УПА. Львів : ЛНУ ім. І.Франка, 2006. 212 с. – С. 5.

⁸ Там само.

⁹ Там само. – С. 6.

¹⁰ Там само.

¹¹ Там само.

окупації під егідою ОУН-УПА. І тому було запропоновано й прийнято назву «література українського резистансу», «українська література резистансу». «Термінологічним словосполученнями «література українського резистансу», «українська література резистансу» у зазначеному семантичному контексті послуговуються українські дослідники як у діаспорі, так і в Україні: Ю.Русов, Д.Донцов, Ф.Погребенник, Т.Салига, Л.Сеник, С.Шах».¹²

І. Роздольська у своїй дисертації «Українська поезія резистансу 40 – 50х років ХХ століття: генетичний контекст і естетична природа», яку захистила у 2000 році, а згодом і у монографії «Під знаком вогню: генетичний контекст та естетична природа поезія УПА»¹³ (2006), здійснила комплексний аналіз української поезії резистансу 40-50-х років ХХ століття, визначила його природу, особливості у контексті антитоталітарного спрямування.

Ця важлива тема УПА досить довго була засекречена, прихована в умовах радянської держави. Тому очевидно, що з часів отримання незалежності України виникла зацікавленість українських дослідників та письменників цієї темою. Ми бачимо, як боротьба УПА та пов'язані з нею історії втілюються в художніх творах, творчо опрацьовуються історія нашого народу, що була в забутті. Особливо варто відзначити період 40-50 рр. минулого століття.

В цьому контексті **об'єктом** досліджуваної роботи став роман української письменниці Оксани Забужко «Музей покинутих секретів».

Предмет дослідження – особливості та характерні риси вияву Резистансу в згаданому романі.

Мета роботи полягає у всесторонньому, системному висвітленні особливостей інтерпретації теми українського резистансу 40-50 рр. ХХ століття, змальованих у романі.

---

¹² Яремчук І. В. Під знаком вогню: Генетичний контекст і естетична природа поезії УПА. Львів : ЛНУ ім. І.Франка, 2006. 212 с. – С. 8.

¹³ Яремчук І. В. Під знаком вогню: Генетичний контекст і естетична природа поезії УПА. Львів : ЛНУ ім. І.Франка, 2006. 212 с.

Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію таких завдань:

- 1) проведення дослідницької роботи щодо збору матеріалу про утворення УПА, його розвиток та поширення на теренах України;
- 2) виявлення специфічних особливостей українського Резистансу;
- 3) огляд творів сучасної української літератури із темою українського руху Опору;
- 4) проведення біографічних пошуків для підтвердження творчої зацікавленості Оксани Забужко в означених історичних подіях;
- 5) з'ясування особливостей інтерпретації теми Резистансу та специфіки характеротворення героя Резистансу у романі «Музей покинутих секретів».

Розв'язання поставлених завдань зумовило використання таких **методів і принципів дослідження:** історичний принцип, описовий, порівняльні методи.

Структура роботи. Наукова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків і списку використаної літератури.

РОЗДІЛ 1

РУХ ОПОРУ 40 – 50-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

1.1. *Формування руху Опору*

Як зазначав Пантелеймон Куліш «Минуле пов'язане із сучасним органічно і нема в ньому нічого, що не мало б свого коріння в минулому...».

Згадаймо хоча б збройні виступи проти іноземних загарбників в часи Київської Русі, далі козацької держави під проводом Богдана Хмельницького, Івана Виговського, Івана Мазепи. Ці сторінки історії надихнули і стали прикладом для героїв Українських Січових Стрільців, УСС, арміям УНР під командуванням видатного Симона Петлюри. Згадаймо також Євгена Коновальця, що став творцем УВО, з якої повсталася революційна Організація Українських Націоналістів, яка під керівництвом Степана Бандери набула найбільшого розквіту.

У книзі Лебедя М. «Українська Повстанська Армія» знаходимо такі відомості про початок руху УПА: «Дня 22 червня 1941 р. починається німецько-советська війна. В дні відходу советських військ зо Львова 30.6. зібрались у Львові Українські Національні Збори, проголосивши відновлення Української Самостійної Держави та схвалили ініціативу ОУН, покликавши Українське Правління з Ярославом Стецьком як його головою-прем'єром. Через декілька днів створено Українську Національну Раду з К. Левицьким, сеньйором українського політичного життя, прем'єром ЗУНР, у проводі».¹⁴ Український народ таким чином заявив всьому світу свою самостійну волю, «захопивши львівську радіостанцію і проголосивши через неї Державний Акт та Пастирський Лист – благословення Кир Андрея Шептицького».¹⁵ Цими документами українці показали, що готові боротись з кожним, хто зазіхає на їх територію. «ОУНівці приступили до розбудови органів влади і Збройних

---

¹⁴ Лебедь М. Українська Повстанська Армія, її генеза, ріст і дії у визвольній боротьбі українського народу за українську самостійну соборну державу: Видання Пресового Бюро УГВР, 1946. – С. 27.

¹⁵ Там само. – С. 27-28.

Сил, але нацисти мали власні плани щодо України: вони бачили її своєю колонією, тож почали свою боротьбу». ¹⁶

Зазначає М. Лебедь «відповідь гітлерівської Німеччини пройшла негайно. На Акт 30 червня Німеччина відповіла безпосередньою реакцією. Через кілька днів по відновленні Української Держави з'явилися у Львові команди СД і Гестапо для окремих доручень...». ¹⁷ З Наказу Поліції безпеки (СД) від 25 листопада 1941 року: «Незаперечно встановлено, що Рух Бандери готує повстання в Рейхкомісаріаті з метою створити незалежну Україну. Всі активісти повинні бути негайно арештовані і після ґрунтовного допиту таємно страчені як грабіжники». ¹⁸ І коли німці вживали заходів, щоб відкликати Державний Акт, то зіткнулись з одностайною відмовою. Було заарештовано голову Уряду – Ярослава Стецька і деяких членів цього ж Уряду, провідника Організації Степана Бандеру і ряд членів. ¹⁹ С. Бандеру відправлено до концтабору і звідти він не міг особисто брати участь у спротиві, але це не завадило йому стати символом цієї боротьби, тому учасники ОУН, а потім і вояків УПА стали називати «бандерівцями». В цей час проти українського народу застосовано перші акти терору, що проявились в грабунку майна й насильницькою конфіскацією харчів. Жертв українського самостійницького руху і членів Організації налічується тисячі. Усі їх прізвища навіть неможливо зібрати. Варто згадати тих, що були провідниками руху та загинули від рук німецької жандармерії: член ОУН Михайло Лемик, українська поетка Олена Теліга, краєвий провідник Дмитро Мирон-Орлик, член Проводу Іван Климів-Легенда, двох братів Степана Бандери – Олексу та Василя. В результаті, Організація Українських

---

¹⁶ В'ятрович В. За що боролась УПА?, 2022.

URL: https://www.youtube.com/watch?v=4xLCfayEG04&ab_channel=В'ятрович.

¹⁷ Лебедь М. Українська Повстанська Армія, її генеза, ріст і дії у визвольній боротьбі українського народу за українську самостійну соборну державу: Видання Пресового Бюро УГВР, 1946. – С. 28.

¹⁸ В'ятрович В. За що боролась УПА?, 2022.

URL: https://www.youtube.com/watch?v=4xLCfayEG04&ab_channel=В'ятрович.

¹⁹ Лебедь М. Українська Повстанська Армія, її генеза, ріст і дії у визвольній боротьбі українського народу за українську самостійну соборну державу: Видання Пресового Бюро УГВР, 1946. – С. 28.

націоналістів в цей час вступає в інший етап боротьби – підпільно-революційний і розгортається повстанський спротив.

ОУНівці, яким вдалось уникнути німецького арешту, впродовж 1942-го року почали готуватися до збройної відсічі німецьким окупантам. У жовтні-грудні того ж року у спеціальних військових конференціях розробили детальні плани розгортання підпільної армії. Знаходимо так документальні відомості із листа Василя Макара «Сіроманця» – керівника Служби безпеки Волинського крайового проводу ОУН : «Повстанчу акцію на північно-західних і частинно східних теренах ми мусіли почати, і це не було зарано, як дехто каже, але вже і запізно. Мусіли ми це робити з двох причин. Перша: терен виривався нам з рук. З одної сторони – почали множитись отаманчики, як Бульба-Боровець, а з другої сторони – червона партизанка почала заливати терен... Друге: ще тоді, коли ми не починали повстанчої акції, німота почала масово винищувати села... У зв'язку з тим маса людей почала втікати в ліси і блукати самопас... Отже ми мусіли організаційно охоплювати тих людей в лісі... Є ще і третя, морального характеру. Почулись голоси: «Де ж той провід? Чому не дає зарядження бити німців?» і т. п. Тепер ми тим балакунам заткали роти, а революцію усупільнили».²⁰

І уже 1942 року на Поліссі, а потім на Волині бачимо перші революційні відповіді України її ворогам. З наказу Проводу ОУН на нашій окупованій землі, за яку билось дві імперії, постала армія наша, українська. Вона творилась, щоб обороняти свій народ від зазіхань ворогів, щоб оголосити про поновлення Української Державності. Кожен бій УПА засвідчував свідому національну свідомість та рішучість українського народу.

Регіоном, де почала діяти УПА, стала Волинь, оскільки там були:

- сприятливі природно-географічні умови (великі важкодоступні лісові масиви);

---

²⁰ Літопис Української Повстанської Армії: У 28 т. - Т. 2: Волинь і Полісся: Німецька окупація. К н.2. /Відп. ред. Є. Штендера. - Торонто: Видавництво "Літопис УПА", 1977. – с. 43-44.

- високий рівень національної свідомості населення (підпільна мережа ОУН тут нараховувала кілька тисяч учасників);
- зосереджені сили радянського партизанського руху.²¹

З весни 1943-го року новостворені відділи постали під назвою Українська Повстанська Армія. Цю назву запозичили ще із 1921 року, так називалась група генерал-хорунжого Армії УНР Юрія Тютюнника.²²

Поширення Армії відбувалось довгий час, місяцями навіть, але символічною датою створення УПА вважається 14 жовтня 1942 року. У Постанові Української Головної Визвольної Ради від 30 травня 1947 року йдеться: «В м. жовтні 1942 року на Поліссі постали перші збройні відділи, що дали початок Українській Повстанській Армії.

1. Для зафіксування цього історичного моменту визначається день 14-го жовтня 1942 року днем повстання УПА.
2. Для вшанування цього моменту день 14-го жовтня, що збігається з історичним козацьким святом Покрови, вводиться як святковий день УПА».²³

У листівці УПА. Серпень 1943 року знаходимо таке пояснення їх ідеології: «Ми за повне визволення українського народу від московсько-більшовицького та німецького ярма, за побудову Української Самостійної Соборної Держави без панів, поміщиків і капіталістів, без більшовицьких комісарів, енкаведистів і партійних паразитів. В українській національній державі народна влада вважатиме народ за вихідну точку і за мету своєї діяльності. Не маючи внутрі держави поневолених країн і пригноблених народів та не переслідуючи імперіалістичних цілей у зовнішній політиці, народна влада в Україні не витрачатиме часу, енергії та коштів на творення апаратів насильства, поліції, тюрем, концтаборів тощо. Український народ

²¹ Українська повстанська армія. *Український інститут національної пам'яті - офіційний веб-сайт*. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/viyskovym/ukrayinska-povstanska-armiya> (дата звернення: 06.12.2022).

²² В'ятрович В. За що боролась УПА?, 2022. URL: https://www.youtube.com/watch?v=4xLCfayEG04&ab_channel=В'ятрович.

²³ Державний архів Служби безпеки України. - Ф. 13. - Од.зб.376. - Т. 4. - 383 арк. – арк. 108.

всі економічні ресурси та всю людську енергію спрямує на побудову нового державного порядку, справедливого ладу, на економічну розбудову країни та піднесення культури народу».²⁴

Від початку УПА вважала себе зародком збройних сил Української держави, тому почала творитись за зразками регулярної армії. УПА з'явилась як відповідь на окупаційний терор Німеччини, тому саме антинімецький фронт був першим і головним для повстанців. «І так у грудні 1942 року Провід Організації видає наказ тереновому Проводові Волині переорганізувати існуючі вже дрібні збройні відділи та організувати широко розплановану збройну самооборонну боротьбу українського народу. Ці збройні відділи діяли вже від літа 1942 р. за окремими завданнями. З кінцем грудня постала вже перша сотня УПА на Поліссі під командою сотенного Коробки-Перегійняка, що в 1943 р. згинув як командант тієї сотні в наступі на ворога».²⁵ Цей бій був у лютому 1943 р., його називають першим боєм УПА: напад на комендатуру у Володимирці на Рівненщині. У наступні місяці відділи УПА атакували нацистські адміністрації, нападали на потяги, визволяли людей, підготовлених для вивезення до Німеччини, нищили господарські склади. За підрахунками, було здійснено 57 нападів у квітні 1943 року та 70 нападів у травні того ж року. Окремі території були цілком звільнені від окупаційної присутності і аби налагодити нормальне життя поставала так звані повстанські республіки.²⁶

УПА з'явилась як відповідь на окупаційний терор Німеччини, тому саме антинімецький фронт був першим і головним для повстанців. «В ході антинацистських дій було проведено більш ніж 2,5 тисяч акцій, 22 напади на окружні та районні центри та 11 на виправно-трудова табори. Втрати німців

---

²⁴ Мірчук П. Українська Повстанська Армія 1942-1952. Документи і матеріали. – Львів: Львівська обласна рада Товариства української мови ім.Т.Шевченка, 1991. – С. 269.

²⁵ Лебедь М. Українська Повстанська Армія, її генеза, ріст і дії у визвольній боротьбі українського народу за українську самостійну соборну державу: Видання Пресового Бюро УГВР, 1946. – С. 40-43.

²⁶ В'ятрович В. За що боролась УПА?, 2022. URL:

https://www.youtube.com/watch?v=4xLCfayEG04&ab_channel=В'ятрович.

оцінюють від 12 до 18 тисяч, українське підпілля втратило понад 7 тисяч вояків».²⁷

Але основною проблемою було те, що антинацистським фронтом не обмежувалось. Ворогами упівців були й радянські партизани. Вони готували підґрунтя для повернення радянської влади на українські території. І незважаючи на спільного ворога – Німеччину, все-таки постанці боролись і проти радянської влади. «На початку 1943 р. положення на Північнозахідніх українських землях – ПЗУЗ– було таке, що разом із збільшеним німецьким терором большевики (комуністична партія) перекидають з Білорусі червоних партизан для диверсійних акцій. Мета большевиків подвійна: З одного боку, йде їм про те, щоб відтяжити фронт, змушуючи німців перекинути кілька дивізій в запілля, і паралізувати німецькі доставки на фронт, з другого боку, вони хочуть витворювати штучно большевизацію теренів запілля та викликати у ворога враження, що населення на даних теренах залишилося і далі вірним комуністичній та большевицькій партії. Сталін і його партія ніколи не рахувалися з втратами, які мусіло потерпіти населення («Людей у нас хватіт!) надто, коли це йшло про український народ, що не піддався большевизації. Тому мета партизанських червоних банд на українських землях була ясна: провокуючи німців, спрямувати всю їх лють на українське населення та, послуговуючись безвідповідальною німецькою політикою, винищувати український народ і його провідні шари при допомозі терористичних акцій Гестапа, щоб завтра використати це пропагандивно, стаючи в обороні того ж народу перед гітлерівськими злочинами, або – як про це вміли кричати - в обороні «невинних жертв від бандитських рук німецьких загарбників».²⁸

Більшовикам легко вдавалось виконувати цю провокаційну роботу. Радянські партизанські відділи грабують населення і підмінують

---

²⁷ В'ятрович В. За що боролась УПА?, 2022.

URL: https://www.youtube.com/watch?v=4xLCfayEG04&ab_channel=В'ятрович.

²⁸ Лебедь М. Українська Повстанська Армія, її генеза, ріст і дії у визвольній боротьбі українського народу за українську самостійну соборну державу: Видання Пресового Бюро УГВР, 1946. – С. 47.

залізнодорожні шляхи. Німці не розрізнявали хто це робить і робили винними українське місцеве населення і замордовували його. «І так, за саботажну діяльність большевицьких диверсантів на Поліссі восени р. 1942 німці вирізали впень найсвідоміше під національним оглядом українське населення тих теренів». ²⁹

Українці опинились між двох вогнів і треба було негайно чинити опір обом. І уже в лютому 1943 р. бачимо перші збройні удари на Поліссі. Метою цих бойових акцій було усунути німецьку адміністрацію та відкинути червоних партизанів за Прип'ять.

І влітку 1943 року з'явився і третій фронт – почали діяти відділи польського підпілля. Їхньою метою було відновлення довоєнних кордонів Польщі. Вони вважали, що ті території мають відійти до складу Польщі. Як зазначає М. Лебедь «німці запропонували полякам створити польську поліцію. Серед польської суспільности Волині знайшлося багато людей, засліплених історичною ненавистю до українського народу, які пішли на вислуги німцям. Інші поліційні відділи з польського елементу мобілізують німці в Ряшівщині і їх перекидають у північнозахідні українські землі для боротьби з українцями. З цих польських відділів створили німці окремі поліційні карні відділи, що вславилися найбільшими і найжорстокішим мордуваннями і грабунками українського населення». ³⁰

Українське та польське підпілля проводило перемовини, але не дійшовши порозуміння, вдались до збройних нападів. «Вона почалася ще попереднього року на Холмщині із вбивств польськими підпільниками українських активістів. Незабаром протистояння переросло в масштабний збройний конфлікт між українським та польським підпільними рухами. Метою обох учасників конфлікту було встановлення власного контролю, а в перспективі відновлення власної держави на теренах Холмщини, Волині, Галичини, Надсяння, Лемківщини. Заселені здебільшого українцями, ці землі

---

²⁹ Лебедь М. Українська Повстанська Армія, її генеза, ріст і дії у визвольній боротьбі українського народу за українську самостійну соборну державу: Видання Пресового Бюро УГВР, 1946. – С. 48.

³⁰ Там само. – С. 52.

до 1939 року входили до складу Польщі. Утім, питання кордонів вирішилося після Другої світової без участі українців і поляків. Комуністична влада Радянського Союзу та Польщі силоміць змінила етнічну конфігурацію західноукраїнських та східнопольських територій».³¹ За роки 1942-1947 у цьому конфлікті брали участь: УПА, Армія Крайова та цивільне населення. В результаті цих акцій найбільше загинуло саме місцевого населення.

В травні 1943 року повстанський рух переходить на Правобережжя та охоплює такі області: Житомирська, Вінницька, Київська, Кам'янець-Подільська. На допомогу цим теренам Головна Команда УПА Волині надсилає свої відділи. У травні-червні постійно тривають бої і реорганізація збройних відділів і координація всіх дій УПА. Майже вся територія Волині і Полісся знаходиться під контролем повстанців. «Навіть у тих околицях, де з тактичних і стратегічних міркувань було недоцільно революціонізувати терен, українське населення стихійно виступає до збройної боротьби, само усуває німецьку адміністрацію та перебирає охорону даних місцевостей, організовуючи місцеві самооборонні відділи. Тому Команда УПА стає перед новим завданням, не тільки охоронювати населення перед нищівними німецькими акціями, але й організувати очищений від окупантів терен. Це дало початок своєрідній будові держави в державі».³²

Остаточна структура УПА сформувалась в листопаді 1943-го року, коли головним командиром УПА став Роман Шухевич. В цей час також створено Головний військовий штаб. Територію дії Армії поділили на три генеральні воєнні округи: УПА- «Північ», УПА - «Південь» та УПА- «Захід». Кожна генеральна воєнна округа поділялась на воєнні округи, на їх територіях діяли курені, які складались із сотень. Сотня була основною тактичною одиницею, мала близько 150 вояків. До її складу зазвичай

---

³¹ Іщук О. Відповідь нескореного народу. URL:

https://chtyvo.org.ua/authors/Ischuk_Oleksandr/UPA_vidpovid_neskorenoho_narodu/ - С. 18.

³² Лебедь М. Українська Повстанська Армія, її генеза, ріст і дії у визвольній боротьбі українського народу за українську самостійну соборну державу: Видання Пресового Бюро УГВР, 1946. – С. 57.

входили 3 чоти, а ті складались з трьох подекуди чотирьох роїв. Рій налічував 10-12 вояків.³³

У Галичині у 1943 році ситуація та політика дещо відрізнялась від інших територій України. У в той час, коли на інших землях не допускалось і крихти організаційного життя для українців, то у Галичині німці дозволяли відкриття шкіл та навіть інститутів, що мали готувати вояків для німецької армії. Тому навесні 1943 року вони почали організовувати СС-стрілецькі дивізії. Але ОУН зі своїми самостійницькими ідеями поставилась до цього вороже і негайно відреагувала, опублікувавши такі гасла у своїх виданнях:

«Український народ змагає до здійснення власної держави, до здобуття влади на своїй землі, що зорганізує лад і порядок, який служитиме інтересам розвитку сили і добробуту українського народу. Український народ не буде проливати свою кров за чужі імперіялістичні інтереси і власними руками кувати ярмо своєї неволі. Український народ свідомий, що помагати одному чи другому імперіялізмові в їх взаємній конкуренційній боротьбі за поневолення України, – це значить неминуче впасти жертвою одного з них.

Український народ всі свої сили віддасть тільки революційній боротьбі за Українську Самостійну Соборну Державу, а в своїй боротьбі проти чужих імперіялістів стане рам'я об рам'я тільки з тими народами, що визнають його право на самостійне державне життя.

Спробу німців творити т. зв. Українське військо чи "СС-дивізію Галичина" український народ оцінює як підступний маневр окупанта втягнути український народ до боротьби за інтереси німецького імперіялізму та заставити його закріпити власними руками свою неволю. Українську армію може організувати тільки український народ та український уряд і йому тільки може вона служити. Український народ не стане посміховищем народів і не буде рятувати того, чий чобіт придавлює його груди».³⁴

---

³³ В'ятрович В. За що боролась УПА?, 2022. URL:

https://www.youtube.com/watch?v=4xLCfayEG04&ab_channel=В'ятрович.

³⁴ Історична правда. Листівка ОУН щодо створення дивізії "Галичина". Історична правда. URL:

<https://www.istpravda.com.ua/articles/2021/04/29/159384/>

Московське командування теж не залишає в спокої Галичину. Воно вже знаючи, на що готові повстанці УПА, кидає усі найкращі сили на цю територію. Червоних партизан веде сам Ковпак, проте після кількох боїв, його загони було розбито. Команда УПА також перекидає окремі відділи в Карпати для боротьби з радянськими партизанами. Сформовані відділи лишаються вже постійно в Карпатах, очищують території, закладають табори і проводять вишколи та навчання. З того часу Карпати стають другою стратегічно базою українських збройних сил.³⁵

Коли було ліквідовано більшовицькі партизанські загони Ковпака, було сформовано відділи УНС, це були фактично часткові відділи УПА. В цей час вони розширюються та поповнюються новими вояками, проводять навчання на різних видах зброї. Проводяться «заклики до вступу в УНС-УПА і це набирає стихійного характеру»³⁶. Просяються до лав добровольців і молодь і старше покоління. Народ, готовий до свідомої боротьби, прагне позбутися будь-якої залежності від окупантської влади. Невдовзі відділи УНС-УПА роблять декілька протинімецьких наступів: у липні 1943 року на карний табір української молоді, очищують ліс та його терени від ворогів, таким чином перебирають владу над лісами під командування УПА.

Важливо також згадати про діяльність Організації та створення відділів УПА на українських територіях під румунською окупацією.

Буковина, що від 1940-го року перебуває під більшовицькою окупацією, в червні 1941 року повстає за самостійність, як і всі інші терени України. В перші дні війни встановлює зв'язок зі Львовом та Українським Правлінням. Після арешту німцями членів Уряду Буковина переходить знову під румунську окупацію, а самостійницький рух переходить у підпілля. Серпень 1943 року позначається масовими арештами українських самостійників та терором українського населення, що заблокувало будь-які політичні дії. Лише в 1944 році Організація приступає до активних, наступальних акцій.

---

³⁵ Лебедь М. Українська Повстанська Армія, її генеза, ріст і дії у визвольній боротьбі українського народу за українську самостійну соборну державу: Видання Пресового Бюро УГВР, 1946. – С. 84.

³⁶ Там само. – С. 86.

Створені невеликі бойові відділи і проводиться пропагандистська робота проти більшовицької та румунської влади. За квітень-травень здійснено кілька вдалих наступів в селах та розроблено багато криївок. Створено також вишкільний табір, що невдовзі охопив велику територію і отримав тимчасову назву БУСА (Буковинська українська самооборонна армія).³⁷

Уже в травні 1944 року ці окремі відділи об'єднуються і зливаються в «УПА-Захід» і здійснюється організація проти більшовицької окупації.

Вже в 1944 році повстанський рух охопив територію 150 тис. км² на якій проживало більше 15 мільйонів осіб. УПА здійснювало глибокі рейди в Центральну та Східну Україну, а підпілля ОУН діяло по всій Україні, включаючи Крим і Донбас.³⁸

Варто відзначити, що УПА – це була така армія, що не тільки боролась проти ворогів, але й мусила створювати основи державного життя в умовах окупації. Вся збройна сила була поставлена і утримувалась виключно власними вкладами народу. «Дослівно все треба було будувати від основ тими силами, що від початку добровільно стали до боротьби».³⁹ Це проявлялось в тому, що добровольці мусили приносити із собою власну зброю, тому що запаси амуніції та харчів можна було поповнити лише з ворожої сторони шляхом нападів та перемог.

В закликах та листівках УПА виявляло свою програму та основні ідеї:

УПА бореться за Самостійну Соборну Українську Державу, а в спілці з іншими поневоленими народами за самостійні національні держави народів на їх власних землях. Ми визнаємо право кожного народу – поляків, росіян, чехів та інших – на його власну державу на його власній землі. Ми боремося лише проти імперіалістів і їхніх наймитів. УПА б'є і буде бити всіх тих, хто хоче так чи інакше поневолити Україну.

---

³⁷ Лебедь М. Українська Повстанська Армія, її генеза, ріст і дії у визвольній боротьбі українського народу за українську самостійну соборну державу: Видання Пресового Бюро УГВР, 1946. – С. 89-90.

³⁸ В'ятрович В. За що боролась УПА?, 2022. URL:

https://www.youtube.com/watch?v=4xLCfayEG04&ab_channel=В'ятрович.

³⁹ Лебедь М. Українська Повстанська Армія, її генеза, ріст і дії у визвольній боротьбі українського народу за українську самостійну соборну державу: Видання Пресового Бюро УГВР, 1946. – С. 60.

(З листівки до українців Холмщини і Підляшшя)⁴⁰

Влітку 1944-го затверджено текст присяги вояка УПА, після цього у повстанських відділах провели церемонію складання присяги:

«Я, воїн Української Повстанчої Армії, взявши в руки зброю, урочисто клянусь своєю честю і совістю перед Великим Народом Українським, перед Святою Землею Українською, перед пролитою кров'ю усіх Найкращих Синів України та перед Найвищим Політичним Проводом Народу Українського:

Боротись за повне визволення всіх українських земель і українського народу від загарбників та здобути Українську Самостійну Соборну Державу. В цій боротьбі не пожалію ні крові, ні життя і буду битись до останнього подиху і остаточної перемоги над усіма ворогами України.

Буду мужнім, відважним і хоробрим у бою та нещадним до ворогів землі української. Буду чесним, дисциплінованим і революційно-пильним воїном. Буду виконувати всі накази зверхників. Суворо зберігатиму військову і державну таємницю. Буду гідним побратимом у бою та в бойовому житті всім своїм товаришам по зброї.

Коли я порушу, або відступлю від цієї Присяги, то хай мене покарає суворий закон Української Національної Революції і спаде на мене зневага Українського Народу».⁴¹

За підрахунками істориків, у лавах УПА за весь період існування пройшло більше 100 тисяч вояків. За численними дослідженнями встановлено, що основну частину їх складали українці, найчастіше сільські жителі, хлібороби чи ремісники, віком від 18 до 28 років з початковою або неповною середньою освітою, неодружені та бездітні та більше частина без військового досвіду. З такого опису бачимо типового молодого упівця.⁴²

---

⁴⁰ Лебедь М. Українська Повстанська Армія, її генеза, ріст і дії у визвольній боротьбі українського народу за українську самостійну соборну державу: Видання Пресового Бюра УГВР, 1946. – С. 60.

⁴¹ Марчук І. Новини України: Перша присяга УПА на Волині – свідчення очевидців. Гал-інфо. URL: https://galinfo.com.ua/articles/persha_prysyaga_upa_na_volyni_svidchennya_ocheyvydtsiv_259210.html

⁴² В'ятрович В. За що боролась УПА?, 2022. URL: https://www.youtube.com/watch?v=4xLCfayEG04&ab_channel=В'ятрович.

Зазначимо, що найскладніший етап для повстанського руху почався саме після Другої світової війни, адже тепер радянська влада кинула всі сили у боротьбі з українським підпіллям. Вона хотіла винищити фізично та морально упівців як нацистських колаборантів. Найбільший бій УПА з військами НКВД відбувся у квітні 1944 року Під Гурбами. Проти повстанців виступили від 15 до 30 тисяч солдатів і офіцерів, використовували авіацію, танки, артилерію. Незважаючи на очевидну перевагу, все ж таки 3-4 тисячі вояків УПА змогли прорватись з оточення.⁴³

У 1944-46 рр. тривали масштабні каральні операції НКВД. Це змусило командування УПА провести реорганізацію армії. Вони почали діяти меншими групами: чотами та роями, а від наступальних дій майже відмовилися, посилили інформаційну роботу з населенням. Головними його інструментами були підпільні газети, журнали, листівки. Виходило близько 130 періодичних видань, пів тисячі брошур, поетичні прозові збірки, тисячі листівок.⁴⁴

В умовах постійних боїв, сутичок та облав УПА зіштовхнулась з проблемою збереження запасів їжі, обмундирування, амуніції, а також надійних місць для розміщення командування, поранених. Виходом стало будівництво підземних сховищ. Їх стали називати криївками. Припускають, що за час існування лісової армії їх було споруджено до 10 тисяч. Спорудження криївки відбувалось за певними правилами: будували її лише ті, хто пізніше мав у ній жити; земляні роботи велися тільки вночі; землю відносили подалі від майбутнього житла; стіни обшивали деревом, так береглися від сирості та осипання землі. Схованки мали вентиляційні системи, могли мати декілька поверхів, розділених перекриттям. Переважно розміщували їх у лісі, хоча траплялось і в сільських хатах. Повстанське життя було непростим: вояки

---

⁴³ В'ятрович. За що боролась УПА? 14 жовтня – 80 років створення повстанської армії, 2022. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=4xLCfayEG04>

⁴⁴Там само.

жили там місяцями, через підвищену вологість часто хворіли, після зими виходили кволими.⁴⁵

Після загибелі Романа Шухевича у 1950-му році визвольний рух очолив Василь Кук. І навіть коли його взяли в полон в 1954-му році це не зупинило боротьбу. На сьогодні відомо, що останнім у збройну сутичку з комуністичним режимом вступив повстанець Юрій Михайлецький у 1967 році. Це сталося у селі Рукомиш Буцацького району Тернопільської області.⁴⁶

Отож, прослідковуємо формування Української Повстанської Армії, що у 40-50-ті роки минулого століття стала на оборону народу не тільки проти німецької влади, а також проти польської поліції і проти радянської влади. Збройні відділи УПА, що були підтримані українським народом, змогли протистояти значно сильнішим та більш підготовленим ворогам. Відзначаємо чітку організацію та внутрішню структуру підпілля, що діяло за своїми законами та правилами. Представники УПА використовували усі доступні методи у своїй боротьбі. Самостійність та незалежність української держави, вільне волевиявлення та свобода слова та дій — основні гасла національно-визвольних змагань цих часів.

1.2. Резистанс і сучасна українська література

Безперечно, УПА та український Резистанс — це своєрідний феномен у світовій історії. Важко відшукати приклад настільки ж тривалого й інтенсивного протистояння окупаційним режимам, яке б спиралося винятково на сили самого поневоленого народу. Водночас, діяльність українських повстанців цілком вписується в рамки загальносвітового явища боротьби народів за свободу та державність, котре стало найпомітнішим історичним фактором другої половини ХХ століття, — завдяки йому політична карта світу протягом кількох десятиліть змінилася більше, ніж за декілька попередніх століть.

---

⁴⁵ В'ятрович. За що боролась УПА? 14 жовтня – 80 років створення повстанської армії, 2022. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=4xLCfayEG04>

⁴⁶ Там само.

Довгий час ті учасники, які боролися в лавах Української повстанської армії, були зневаженими і забутими, бо в СРСР згадка про УПА була небезпечною, імена учасників повстанського руху було засекречено. Тому й дослідження історичних джерел, зокрема архівних документів, з яких можна довідатися про діяльність УПА, стало можливим тільки в незалежній Україні.

У 1991 році в період масового національного руху, справжнього національного відродження, проголошується незалежна Україна. Новопостала держава починає відкривати для себе власну століттями замовчувану і перекручувану історію. Поступово із забуття повертаються визначні діячі нашого минулого, переглядаються окремі події чи навіть цілі періоди. Цей процес був вкрай необхідним як для легітимації відродженої держави, так і для самоусвідомлення українського суспільства, кристалізації його національного «я». Проте, на відміну від інших країн Центральної та Східної Європи, де відновлення історії відбулася досить швидко й безболісно, в Україні вона просувалася важко, часом навіть драматично. Кількасотлітнє бездержавне існування народу, понад сім десятиліть жорстокого комуністичного режиму зробили своє — національна пам'ять українців зазнала дуже великих втрат. Крім того, домінування в політичній еліті нової держави представників попередньої епохи штучно стримувало та й досі стримує процес повернення Україні її справжнього історичного обличчя.

Проте все ж після проголошення незалежності України, відтворення української історії 40-50-х років ХХ віку поступово входить до тематичного діапазону сучасної прози. Важливо зазначити, що на межі тисячоліть наше суспільство дійшло свідомо до певної зміни національної свідомості, що можна назвати «поворотом до пам'яті». Відбувся своєрідний спалах зацікавленості пам'яттю, який поширився у всі сфери суспільного життя. П'єр Норá, французький історик, характеризує цей інтерес у власній

країні, вдався до метафори «епоха, захоплена пам'яттю» та заговорив навіть про «шлюб Франції зі своєю пам'яттю».⁴⁷

В українській літературі історична тематика посідає чільне місце. Її висвітлено в літописах Київської Русі, в козацьких літописах та ін., що викликане потребою фіксації подій різного значення та передачі цих відомостей наступним поколінням. Сьогодні письменники також не оминають увагою історичні теми, роблячи їх основною проблематикою своїх творів, або ж вдало поєднують ці мотиви у сюжетних лініях. Тому й цілком очевидно, що на даний час багато сучасних письменників творчо опрацьовують тему боротьби УПА та українського Резистансу у своїх творах, часто звертаються до історичних джерел та фактів, піднімають давні архіви, досліджують нові невідомі досі явища. І таких письменників дуже багато. До них ми можемо віднести: Василя Шкляра, Марію Матіос, Андрія Кокотюху, Уласа Самчука, Юрія Винничука, Андрія Криштальського, Олександра Вільчинського, Романа Іванчука, Оксану Забужко та багато інших.

Варто згадати роман *Василя Шкляра «Троця»*, адже це роман про УПА, про перемогу людини над обставинами і над собою. Сам автор каже, що книга написана для того, аби показати світові, що українці не змирилися з режимом, і продовжують боротьбу, як і раніше. «Події у творі відбуваються в двох часових вимірах — 47-й рік і 70-й рік ХХ століття. Головний герой — вояк УПА на псевдо «Місяць» після 25-річного ув'язнення повертається в місто на Сході України, бо повертатися на Галичину йому й таким, як він, заборонено. На міському цвинтарі герой натрапляє на могилу бойового друга, який нібито загинув у злочасному 47-ому. Та надпис на могильній плиті говорить про те, що товариш помер зовсім недавно. «Місяць» прагне розгадати таємницю підступної ганебної зради, внаслідок якої було знищено підпілля й загинуло багато побратимів. Перед його очима знов розгортаються

---

⁴⁷ Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять / П'єр Нора. — Київ : КЛІО, 2014. — С.13.

бої та тривають допити, постають обличчя різних людей, та ніяк не з'являється личина зрадника». ⁴⁸

«Цей роман насамперед – про перемогу, про перемогу людини над собою, над обставинами. Адже в неймовірно складних умовах доводилося боротися, коли ворог переважав чисельно, ворог був надзвичайно підступним. У наші лави було вкорінено багато ворожої агентури. І вже не знав, хто свій, хто чужий, підозра падала на всіх. Через те цей роман ще й про зраду. Зраду, яку не можна виправдати, але можна зрозуміти», – розповів сам автор. ⁴⁹

Варта уваги також його інша книга – «Маруся». У романі йдеться про Марусю Соколовську, що була повстанською отаманшею. Хоч у романі розповідається про події 1919 року, але це також історія партизанських повстанців проти більшовиків. «При зборі джерел для майбутнього роману, Шкляр використовував спогади свого батька, діда та знайомих, оскільки Марусю багато людей знало й її історію переповідали з вуст в уста як про легендарну жінку. Окрім свідчень людей, Шкляр також працював з наявними даними про Соколовську в українських архівах». ⁵⁰ Загалом, сам Шкляр у своїх інтерв'ю зазначав, що роман написаний на основі справжніх даних з архівів та щоденників живих очевидців подій, а також вказував, що «за кожною подією в книзі стоїть історичний факт». ⁵¹

Як зазначає Пономаренко В. «письменник зумів майстерно поєднати важливу і актуальну проблематику, історичну достовірність, психологізм із гостросюжетністю й авантюрнопригодницьким чинником, забезпечивши цим самим своїм творам статус бестселерів. Історична концепція В. Шкляра,

---

⁴⁸ Зінчук І. Василь Шкляр «Троца»: зрада страшніша за смерть. Література. Сучасна українська література. Всеохопний літературний портал. URL:

https://web.archive.org/web/20180520010218/https://vsiknygy.net.ua/shcho_pochytaty/50887/

⁴⁹ «Цей роман насамперед про перемогу, про перемогу людини над собою, над обставинами» – Слово Просвіти. Слово Просвіти. URL: <http://slovoprosvity.org/2017/12/14/tsej-roman-nasampered-pro-peremohu-pro-peremohu-lyudyny-nad-soboyu-nad-obstavynamy/>

⁵⁰ Цимбаліста В. Василь Шкляр представив новий роман "Маруся". *Gazeta.ua*. URL: <https://web.archive.org/web/20140914154052/http://gazeta.ua/articles/culture/vasil-skyar-predstaviv-novij-roman-marusya/580747>

⁵¹ Корицька У. [Василь Шкляр: «Я пишу правду, я пишу душу, бо люблю свого читача, і він мені платить тією ж монетою»](#). Громадська організація "Форум видавців". Архів [оригіналу](#) за 4 березня 2016.

основою якої є розуміння історичної пам'яті як духовного первня народу та націєтворчого чинника, а зв'язку часів як умови еволюції суспільства, знайшла вдалу реалізацію у романній формі, засвідчивши тим самим актуальність жанру історичного роману, його важливість для сучасного реципієнта».⁵²

Ще один твір ми прагнемо розглянути в цьому контексті, а саме «Червоний» Андрія Кокотюхи. Сам автор так говорив про свій твір: «Червоний» – це історичний роман про події в Україні після Другої світової війни – кінець 40-х років. Дія у творі розгортається на Західній Україні у час, коли там діяли українські повстанці, а також у радянських концтаборах у Сибіру... Повстанський рух, якого я частково торкаюсь у романі, неоднорідний і неоднозначний. В середині цього руху було дуже багато розбіжностей, дуже багато неузгодженостей. Але всі вони мали одну мету – звільнити Україну від окупації. Просто в кожного були свої методи. Але розуміли вони все це однаково».⁵³

У статті Гвоздь Є. знаходимо такі думки про цей твір. Роман «Червоний» написаний у вигляді трьох зошитів і від імені трьох другорядних персонажів. Ці троє «акторів другого плану» є безпосередніми учасниками описаних у романі подій (Україна. Волинь, осінь 1947 року, Україна. Волинь, весна 1948 року й Комі АРСР, Воркута, осінь 1948 – весна 1949 року), і розповідачами. Засади життєвої позиції другорядних персонажів роману Андрія Кокотюхи висловлено у діалогах-роздумах, створених автором у колі «Данило Червоний – другорядний персонаж». Увага автора акцентується на окремих моментах аналізу життєвих позицій героїв, які вступають у відкрите протистояння з Червоним або на їхніх поглядах на дійсність, що суперечать переконанням головного героя.⁵⁴ За сюжетом, це роман про повстанця

---

⁵² Пономаренко В. В. Поетика та проблематика романів Чорний ворон ("Залишенець") та "Маруся" Василя Шкляра. – 2019. – С. 3.

⁵³ Ковалевська Є. Андрій Кокотюха: "Червоний" не просто роман – це громадянська позиція. Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/book/50be00a5a599a/>

⁵⁴ Гвоздь Є. В. "Червоний" Андрія Кокотюхи як зразок сучасного історичного роману / Є. В. Гвоздь // Філологія XXI століття [Електронне видання] : зб. наук. пр. студентства й наук. молоді за матеріалами XI

Данила Червоного, який впродовж десяти років опирався радянській владі, постійно йому щастило і він залишався невловимим. А коли все ж таки влада змогла його перехитрити Данила, то відправили його до виправного табору на Воркуту. Проте і там він не залишає своєї боротьби і піднімає бунт серед ув'язнених.

Цікавим є також роман Романа Іваничука «Вогненні стовпи». Дослідниця Підпригора С. вказує, що «триптих «Вогненні стовпи» вміщує перші художні твори у незалежній Україні про героїчну історію Української Повстанської Армії. Твір складається з трьох частин, поєднаних спільним ідейним змістом та мотивами: «Рев оленів нарозвидні», «Вогненні стовпи», «Космацький гердан». Використовуючи особливі жанрові моделі романів – легенда, притча, реквієм, автор апелює до витоків національної свідомості, коренів нації».⁵⁵

Цей твір автор називає «книгою свого життя», «вистражданим твором», бо «формально роман датовано 1997-2002 рр., коли тривала безпосередня робота над текстом. Однак письменник ішов до нього, до його складної теми все своє свідоме життя, яке проминуло «...у тісній дотичності до історії українського повстанського руху періодів бойових дій, репресій над учасниками реконквісти і осмислення наслідків руху опору як у середовищі нашого народу, так і у ворожому стані».⁵⁶

В центрі сюжету – сім'я Івана Шинкарука, та його дітей: Мирона, Богдана та доньки Юлії. Події відбуваються в Карпатських горах. Всі герої так чи інакше пов'язані з діяльністю УПА або ж брали безпосередню участь у національно-визвольній боротьбі.

Вартий уваги твір в контексті звернення до історичного періоду Резистансу твір Марії Матіос «Солодка Даруся». У романі події описуються

Всеукр. наук.-практ. конф. студентства й наук. молоді, Харків, 15 квіт. 2021 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [редкол.: К. Ю. Голобородько (голов. ред) та ін.]. – Харків, 2021. – С. 18.

⁵⁵ Підпригора С.В. Романний триптих “Вогненні стовпи” Р.Іваничука: від авторського жанрового визначення до змісту // Наукові праці. Наук.-метод. журнал. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П.Могили, 2006. – Т.59. – Вип. 46: Філологія. – С. 82.

⁵⁶ Яремчук І. Роман Іваничук. Критика. Аналіз «Вогненних стовпів» Р. Іваничука. Портал Експеримент: культура, освіта та наука. URL: <https://md-eksperiment.org/post/20170327-ale-najbilsha-z-nih-lyubov>

від 30-х до 70-х років минулого століття на Буковині та Галичині. Основною проблемою твору стало те, як маленька Даруся розповіла енкаведистові за цукерку, що батько — працівник колгоспу — допомагав бійцям УПА, надаючи їм їжу та різні речі, про які вони просили. І як потім ця невинна, щира оповідь про цих чоловіків, що приходили вночі, і спокійно себе поводити, призвела до великої біди в родині Дарусі. І як тепер вона в дорослому житті кається і мучиться через головний біль, що не відпускає її, а доводить навіть до божевілля. Так на прикладі головної героїні, її родичів та й інших жителів буковинського села Черемошне Марія Матіос показала у своєму романі складний, тернистий шлях нації в умовах окупації – німецької, румунської, а особливо більшовицької, – коли людські життя не вартували нічого і людей піддавали найжахливішим моральним та фізичним тортурам. Дуже влучно зауважив в анотації до «Солодкої Дарусі» видавець В.Гутковський, що «драма на три життя» – моральне застереження-забобон про те, що історія і кожна окрема людина за всіх часів і режимів пов'язані одною пуповиною, а гріх і його спокута – явища майже осяжні, матеріальні. Це вражаюча, приголомшлива розповідь про безпощадні жорна історії, невитравлюване людське зло і незнищенне добро водночас, про природну толерантність людей різної крові і націй у часи історичних катаклізмів та про незбагненні пристрасті маленького людського серця».⁵⁷

А. Дімаров наголошує, що «Солодка Даруся» – це трагедія людських доль, коли німота сильніша слів, а людина несповна розуму (якою односельці вважають Дарусю), – добріша і мудріша тупої жорстокості».⁵⁸ І.Римарук вважає, що «Солодка Даруся» – данина пам'яті. А також (чи передовсім) – нашій мові».⁵⁹

Важливо згадати роман *Уласа Самчука «Чого не гоїть вогонь»* контексті руху Опору в Україні в час 40-50 рр. минулого століття. У анотації

⁵⁷ Гутковський В. Анотація // Марія Матіос. Солодка Даруся. – Львів: ЛА «ПІРАМІДА», 2005. – С.4.

⁵⁸ Дімаров А. Марічка // Марія Матіос. Солодка Даруся. – Львів: ЛА «ПІРАМІДА», 2005. – С.7.

⁵⁹ Римарук І. Трояка ружа або Солодка Даруся // Марія Матіос. Солодка Даруся. – Львів: ЛА «ПІРАМІДА», 2005. – С.7

до видання твору читаємо таке: «У горнилі Другої світової війни Українська повстанська армія веде жертвну боротьбу за Україну поміж двох неукраїнських сил — радянської і нацистської. Стрімко розгортається сюжет твору. Гасло героїв роману "Чого не гоїть огонь", воїнів УПА: "Боець — не той боець, хто мститься, а той, хто боронить право, правду й закон". Провідний мотив твору — народження нової української людини, лицаря — сильного, незалежного, готового до самопожертви. Вражають глибина і пророцтво роздумів Уласа Самчука про долю України, вірою в майбутнє якої пронизана його творчість».

Автор ще раз показав себе майстром гостросюжетного твору, повного динаміки, різноманітного й багатолікого типу, надзвичайних пригод, критичних життєвих ситуацій, виразних батальних сцен, оригінальних думок, цікавих діалогів і чарівних пейзажів української землі. Як не дивно, але про український рух опору під час Другої світової війни, що відомий як акція Української Повстанської Армії, у нашій літературі до появи роману «Чого не гоїть огонь» не було написано майже нічого. Роман Уласа Самчука зрушив цю тему з мертвої точки. І в цьому його велике значення у нашій літературі». ⁶⁰

Роман «Чого не гоїть огонь» – це щира розповідь про боротьбу за незалежність України «в умовах немилосердних напруг, переоцінок і болісних розчарувань, коли мужність полягала не лише в тому, щоб вистояти, а й у тому, щоб переосмислити досвід і згрупування задля нових завдань, нових випробувань». ⁶¹ Улас Самчук, детально описуючи реальну дійсність, цим самим творив «образ духовної України». ⁶²

В образі головного героя – Якова Балаби автор відтворив такий тип особистості, що не має спочатку чіткої мети і не знає, як чинити в своєму житті. Герой Самчука, не підтримував жодну ідеологію, в цьому плані «був

---

⁶⁰ Скорина Л. Улас Самчук. Українська антитоталітарна проза. ukrlit.net. URL: <https://ukrlit.net/info/diaspora/39.html>

⁶¹ Жулинський 2006: Жулинський М. Улас Самчук 11 Микола Жулинський. Слово і доля. - К., 2006. - С. 491.

⁶² Поліщук Я. Філософія України // Я. Поліщук. Волинські дороги Уласа Самчука. - Рівне, 1993. - С. 69.

самотній, не мав однодумців, поле орав, на музики ходив, гіднішої праці шукав...».⁶³ Проте все ж Яків робить свій «екзистенційний вибір: стає вояком УПА, відчайдушним захисником рідної землі. Маємо народження людини «нового гарту» (Трояна), в образі якого – сильного, незнищеного, готового на будь-які самопожертви...».⁶⁴

Вартий уваги твір Андрія Криштальського «Чорноморець, матінко», побудований на реальних історичних фактах. Цей твір про складне післявоєнне життя на Волині, про підпільну боротьбу із радянською владою, що доживає останні дні, про героїчних хлопців, що ходили по лезу ножа, щодня ризикуючи життям за ради ідеї. «Вперше гостросюжетний роман Андрія Криштальського «Чорноморець, матінко» був опублікований у видавництві «Терен» в 2004 році. Розпродано два тиражі. До нового видання, що побачило світ у видавництві «КСД», увійшло уже два романи – «Чорноморець, матінко» та «Заступниця». Друга частина є продовженням захоплюючої розповіді про пригоди одного з ватажків УПА, сотника Чорноморця. Любов і зрада, підлість і благородство супроводжують головного героя, який щодня перебуває під прицілом смерті. Чорноморець та його друзі відчайдушно борються проти окупантів, намагаючись залишитися людьми в нелюдському пеклі війни. Його дівчину кидають до катівні НКВД, ворог йде по слідах повстанця, гинуть побратими. Але й цього разу невловимому сотникові вдається вижити. Більше того, він збирається врятувати кохану».⁶⁵

Ще один твір, який прагнемо розглянути в контексті звернення до теми УПА – це «Останній герой» Олександра Вільчинського.

У рецензії на цю книгу знаходимо такі думки: «Хлопець на ім'я Олекса потрапляє у заслання до шахт на Донеччині, за активну боротьбу в лавах УПА. Згодом він розуміє, що мусить вдатися до втечі, адже,

---

⁶³ Самчук У. Чого не гоїть вогонь: Роман. – К.: Український письменник, 1994.– С.29.

⁶⁴ Плетенчук, Н. Самобутність авторської моделі світу в романістиці Уласа Самчука [Текст] / Н. Плетенчук // Закарпатські філологічні студії. – Ужгород : Видавничий дім "Гельветика", 2018. – №Вип. 1. – С. 19.

⁶⁵ Криштальський А. Чорноморець, матінко. Видавництво "Терен". URL: <http://teren-lutsk.com/books/чорноморець-матінко>.

залишившись, рано чи пізно загине. Та як знайти вихід з підземелля, не привертаючи уваги наглядачів? На щастя, йому на допомогу приходить полонений німець Віллі - за умови, що Олекса візьме його з собою. І ось цей день настав: двоє заручників радянського режиму наважуються на відчайдушний крок, розпочавши новий розділ у своїх історіях...».⁶⁶

Зазначимо також цікавий твір Юрія Винничука «Танго смерті». «Танго смерті» – це суміш детективу та історичного роману, містить елементи і містики та пригод.

Книжка складається з великої кількості розділів, і текст побудовано на чергуванні цих розділів про події з життя науковця Мирка Яроша та розділів із рукопису загиблого в 1947 р. упівця Ореста Барбаріки. У романі Винничук поєднує в одне ціле події та історії, що сталися сімдесят років тому й початок двотисячних. Письменник пов'язує ці часові межі за допомогою образів манускриптів та вчителя музики. В результаті, ми бачимо докладно і чітко період 1939–1941 років, навіть краще ніж ближчі до нас 2000-і роки. Автор ґрунтовно спирається на історичні джерела, проте все ж таки багато є і художнього вимислу. Бо згідно з історичними відомостями, усіх музикантів Янівського концентраційного табору було розстріляно у 1943 році, проте в романі письменник продовжує життя цих ув'язнених і їх випускають на волю. І від одного, що начебто вижив, а саме від Йозефа Мількера, читач довідується, що було з ним і його друзями – українцем Орестом Барбарікою, поляком Яськом Білевічем та німцем Вольфом Єстером – далі. Як з'ясувалось потім, після відступу німецьких військ у 1944 році, ці молоді люди вступили до Української Повстанської Армії, але лише Мількер зі всіх зміг вижити у тих умовах.

«На західному фронті нічого не відбувається», – так описує воєнну ситуацію у Львові Ю. Винничук словами свого героя Яся. Звертаючись до однойменного твору Е. М. Ремарка, письменник актуалізує ще одну тему

---

⁶⁶ Вільчинський О. - Останній герой. Аудіокниги Українською. URL: <https://4read.org/1134-oleksandr-vlchinskiy-ostanny-geroy.html>

роману – усвідомлення того, що війна розділяє життя людини на “до” і “після”, що життя ніколи не повернеться у звичне річище. Так, як і герої німецького письменника, персонажі Ю. Винничука – учасники війни, вони захищають свою вітчизну, як їхні батьки захищали Україну».⁶⁷

Подібно до «Танго смерті» Юрія Винничука, Оксана Забужко у своєму романі «Музей покинутих секретів» майстерно поєднує події від 1940-х до 2004-го року. На 830 сторінках тексту зустрічаємо десятки доль і сюжетів: бойові події УПА, засекречені архіви СРСР, забуті сторінки радянських часів. Все це, знаходить відмогін у подіях майже сучасних, у долях головних героїв, провокує їх шукати відповідей на давньоминулі події та встановлювати істину.

У статті Олени Романенко «Ідентичність нації та тексту...» авторка зауважує, що «ці та інші твори стали своєрідною естетичною та соціокультурною революцією у літературі та культурі, яка мобілізувала білі плями українського минулого, текстуалізувала маргінальні локальні та глобальні історії української нації у цілісний дискурс, домінантою якого стали самотність нації та переосмислення драматичних колізій колоніальної української ідентичності».⁶⁸

Отож, в творах згаданих письменників темні плями історії виходить на перший план. Усі автори вдаються до теми Української Повстанської Армії, підпільного життя, що довгий час була засекречена. Таким чином, автори доносячи забуту правду, прагнуть відновити забуті, приховані сторінки, намагаються переосмислити факти воєнного та післявоєнного часів. В цьому контексті влучно зазначає Роман Іваничук: «А нині треба писати прямим текстом про те, що пережив народ, щоб наші нащадки не подумали колись

---

⁶⁷ Д. Коваленко. Інтертекстуальний простір роману Юрія Винничука “Танго смерті”// Слово і Час. — 2018. — № 2. — С. 82.

⁶⁸ Романенко О. Ідентичність нації та тексту: як сучасна українська література формує інтенсивні образи національної ідентифікації. Літературний процес: методологія, імена, тенденції: збірник наукових праць (філологічні науки). 2016.– С. 117.

бува, що вільна Україна народилася, немов Афродита з морської піни».⁶⁹ Адже, у такий спосіб сюжети з нашого минулого стають іноді чи єдиною можливістю українського народу заявити про себе, донести своє розуміння історичних реалій світу.

РОЗДІЛ II. Роман «Музей покинутих секретів» і український Резистанс

2.1 Значення роману «Музей покинутих секретів» у творчій біографії Оксани Забужко

Оксана Стефанівна Забужко – українська письменниця, поетка, есеїстка, літературознавиця, публіцистка, перекладачка, науковиця, активна громадська діячка. Авторка понад п'яти поетичних збірок, серед них: «Травневий іній» (1985), «Диригент останньої свічки» (1990), «Автостоп» (1994), «Новий закон Архімеда» (2000), «Друга спроба. Вибране» (2005). Також відома своїми прозовими творами: «Польові дослідження з українського сексу» (1996), «Казка про калинову сопілку» повість (2000), «Сестро, сестро» оповідання та повісті (2003), «Книга Буття, глава четверта» повісті (2008), «Музей покинутих секретів» роман (2009), «Тут могла б бути ваша реклама» оповідання (2014). Крім того Оксана Забужко є автором наукових праць: «Філософія української ідеї та європейський контекст: Франківський період» (1992), «Шевченків міф України: Спроба філософського аналізу» (1996), «Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій» (2007).

Творчість авторки високо цінується не тільки в Україні та за її межами. Твори Забужко перекладено багатьма мовами. «Лауреат багатьох народних та іноземних премій: Національна премія України імені Тараса Шевченка

---

⁶⁹ Іваничук Роман. Вогненні стовпи. Романний триптих. — Львів: Літопис, 2002. — С.418.

(2019), Премія Міжнародної Фундації Антоновичів (2008), Літературна премія Центральної та Східної Європи «Ангелус» (2013), Всеукраїнська премія «Жінка III тисячоліття» в номінації «Рейтинг» (2015), «Книга року ВВС» (2020). Кавалер Ордена Княгині Ольги III ступеня (2009)».⁷⁰

З життєвої біографії письменниці знаємо, що Оксана Забужко народилася 19 вересня 1960 року в місті Луцьк. За словами самої авторки, справжнє прізвище її родини було не «Забужко», а «Забузькі». В Луцьку вона декілька років свого дитинства, поки діяльністю батька не зацікавилось КГБ. Після чого сім'я Забужко була вимушена переїхати до Києва.

Закінчила філософський факультет (1977-1982) та аспірантуру з естетики (1985) Київського університету імені Тараса Шевченка. Була членом КПРС та активною учасницею революції на граніті 1990 року.

Захистила кандидатську дисертацію на тему «Естетична природа лірики як роду мистецтва». Крім того, довгий час вона працювала викладачем. При цьому лекції Забужко читала не лише у Київській державній консерваторії ім. П. Чайковського, а також у багатьох всесвітньо відомих університетах таких як Гарвардський, Єльський, Колумбійський.

З 1992 року працює на посаді викладача україністики в Університеті штату Пенсильванія як письменниця, яку запросили. У 1994 Забужко викладала в Гарвардському та Піттсбурзькому університетах.⁷¹

Писати почала вірші О. Забужко ще в ранні роки, у 1973 році мала вийти друком її перша поетична збірка під назвою «Весняна акварель». Але за історичними обставинами (батьки письменниці під час радянських репресій 1972 року потрапили в «чорні» списки) було знято з друку цю збірку.

Тому свій перший дебют Забужко мала аж у 1997 у «Автобіографії» і згадує про цей період так: «Мій гучний літературний дебют ... відбувся в

---

⁷⁰ Забужко Оксана Стефанівна – Вікіпедія. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Забужко_Оксана_Стефанівна

⁷¹ Біографія Оксани Забужко [Електронний ресурс] // OnlyArt : [сайт]. – Текст. дані. – [Б. м.], 2020. – Режим доступу: <https://onlyart.org.ua/biographies-poets-and-writers/zabuzhko-oksana-biografiya/>

пору, коли моєю настільною книгою ще був «Вінні-Пух» (перший літературний герой, з яким я себе ідентифікувала, тим більше, що він також писав вірші), і якщо я завдячую Радянській владі чимось добрим, то це тим, що вона вчасно поклала край моїй “літературній кар’єрі” – на цілий брежнєвський період, - інакше я вельми швидко навчилась би, як приподоблятися дядям і тьотям з редакцій, і, либонь, так і не докопалась би до власного голосу, як воно зазвичай і відбувається з літературними “вундеркіндами”...»⁷²

Важливими у творчості письменниці є теми національної свідомості та гендерних особливостей. І перший роман в цьому контексті – це «Польові дослідження з українського сексу», викликав бурхливі реакції зі сторони критиків. Не усі зрозуміли цей роман, проте читачі досить схвально про нього відгукувались. Цей роман став першим національним бестселлером незалежної України, а в 2006 р. переміг в опитуванні на звання «книжки, яка найбільш вплинула на українське суспільство за роки незалежності».⁷³

Авторка дуже часто звертається до проблем історії 20 століття. «На сьогоднішній день у нас не вироблено національного наративу – тобто єдиної картини, єдиної зв'язної послідовної розповіді про нашу історію 20 століття, чи хоча би повоєнної історії. Саме тому ми не є європейською країною, ми не в європейській унії і не скоро в ній будемо... Ми всі продовжуємо жити у поствоєнному світі, світі, породженому і сформованому Другою світовою війною»⁷⁴, – таку характеристику дала Оксана Забужко про становище української літератури сьогодні. Крім цього, вона вважає, що «поки на Заході наративи будуть реконструйовані, ми тільки прийдемо до створення власного, їм є що реконструювати, а ми реконструюємо, конструюємо і реконструюємо одночасно, це завдання потрійної складності».⁷⁵

---

⁷² Офіційна сторінка Оксани Забужко. URL:

<https://web.archive.org/web/20160419112758/http://zabuzhko.com/ua/gallery/index.html>

⁷³ <https://web.archive.org/web/20160701201623/http://vsiknygy.net.ua/neformat/tasting/16434/>

⁷⁴ Шевчук Л. Оксана Забужко про розкіш, новий роман і гру / Л. Шевчук // Правда життя. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/culture/2009/12/28/36407>

⁷⁵ Там само.

Тому з огляду на авторську позицію щодо історичних творів важливим є дослідження найвидатнішого твору письменниці, за оцінками української та зарубіжної критики, роману «Музей покинутих секретів» (2009), що перекладений шістьма мовами. Важливо, що авторка значної уваги приділяє діяльності УПА (Української Повстанської Армії), темі, що довгий час була засекречена у період СРСР.

Дослідник Новиков А. вдало підкреслив, що цей твір – «це масштабне художнє полотно, в якому упродовж багатьох десятиліть на прикладі трьох поколінь простежуються основні етапи історії України, в тому числі й ті, які широким загалом ще до кінця не осмислені. Письменниця торкається таких болючих питань, як Голодомор, колективізація, національно-визвольні змагання 40-х років, проводить своїх героїв через непрості часи хрущовської відлиги, добу брежнєвського застою, перші роки незалежності».⁷⁶

«Музей покинутих секретів» — роман української письменниці Оксани Забужко, вперше виданий у 2009 році видавництвом «Факт». Після того вже було вісім перевидань цього роману. У виданні 2013 року знаходимо такий опис книги: «Цей роман привернув широку увагу читачів в Україні та за її межами. Оксана Забужко в романі «Музей покинутих секретів» відкрила сторінки забутої та замовчуваної історії України 20 століття. Тут знайшлося місце для сюжетів УПА і Революції на грані, Незалежності та «шістдесятників», стукачів і правдивих шляхтичів боротьби за незалежність України. Але за ширмою історії роман має глибший сюжет. Його найліпше свого часу окреслила перекладачка Олена Марінічева, котра порівняла художній світ «Музею покинутих секретів» із теорією струн. Шари подій у романі справді тісно взаємопов'язані. Всю перспективу створеного художнього світу зможе побачити тільки той, хто прочитає роман повністю. «Музей покинутих секретів» — це справжня подорож для сміливого читача.

---

⁷⁶ Новиков А. О. Роман Оксани Забужко «Музей покинутих секретів»: основні теми і образи / Анатолій Новиков // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Філологія»: збірник наукових праць. Випуск 19, том 2. — Одеса, 2015. — С. 39.

Після прочитання можливі побічні ефекти, як-то бажання піти з диктофоном до старших родичів і записати старі сімейні історії». ⁷⁷

В останній, восьмій версії видавці залишили такий коментар: «Цей роман визнано українською та зарубіжною критикою не тільки за найвидатніший твір української літератури доби незалежності, а й за один із найважливіших у всій літературі Східної Європи після падіння комунізму. Нагороджений Центральноєвропейською літературною премією «Ангелус» (2013), перекладений англійською, німецькою, польською, чеською, російською мовами, неодноразово відзначуваний як «книжка року» (в Україні, Німеччині, Швейцарії, Польщі), «Музей покинутих секретів», «роман нобелівського класу» (Newsweek Polska); по праву став візитною карткою нової української літератури. Це - сучасний епос сучасної України: родинна сага трьох поколінь, події якої охоплюють період від 1940-х років до весни 2004-го. Велика література і жорстока правда - про владу минулого над майбутнім, про кохання, зраду і смерть, про споконвічну війну людини за право бути собою». ⁷⁸

2009 року, вихід роману значно сколихнув громадськість та став найбільш обговорюваною подією в літературному житті суспільства. У інтерв'ю «ІА "МОСТ-Харьков» із Оксаною Забужко інтерв'юєрка Тетяна Терен відмітила, що роман «Музей покинутих секретів» творився приблизно 5 років, на що сама письменниця відповіла так:

«Насправді "Музей..." творився значно довше: восени 1999-го з'явився перший фрагмент — про понакривані скельцями дитячі “секрети”, котрі лишаються в землі берегти запечатане ними живе чуття і по тому, як про них забуто. А навесні 2002-го я написала перші два розділи (тоді ще не “зали”!), і стало ясно, що саме образ “покинутих секретів” із дівчачої гри (котра з нас їх у дитинстві не робила!) й буде стрижневою метафорою - і внутрішньою

---

⁷⁷ Забужко Оксана. Музей покинутих секретів. — 4-е. — Київ : Спадщина, 2012. — 832 с. — ISBN 978-966-2685-13-8.

⁷⁸ Оксана Забужко. Музей покинутих секретів. – Восьме видання. — Київ, Видавничий дім «Комора», 2020. — 832 с. — ISBN 978-617-728-645-4

сюжетною “віссю” цілого роману, на яку нанижуться три “розірвані” забуттям епохи – дідів, батьків і внуків.

Так що п’ять років – це тільки, в сухому підсумку, той “хокейний час”, що був затрачений на написання тексту. В дійсності ж із "Музеєм..." та його героями я прожила всі 2000-ні, він подарував мені неймовірно щасливі зустрічі, нових друзів, низку відкриттів, на які могла б хіба позаздрити моя Дарина з її “журналістським розслідуванням”, витягнув на світло дня чимало, здавалось, навіки “закопаних” доль і історій (і, сподіваюсь, витягне ще!), — словом, це цілий “геологічний пласт” мого життя, який із виходом книжки аж ніяк не скінчився воднодень, а продовжує “чакхати”, як мотор, у якому не вигоріло пальне. Тому оцінювати, чим став для мене "Музей...", іще зарано, занадто він на те масштабний – “мільйоногранний”, за висловом одного з перших читачів... Єдине можу сказати – я написала книжку, яку завжди хотіла написати». ⁷⁹

Також у інтерв’ю стояло питання: чи до дослідження теми УПА авторку спонукали якісь особисті фактори чи все ж суспільні? На що Оксана Забужко відповіла: «Гадаю, досить перечитати "Слово до читача" 1999-го року, яким відкриваються "Хроніки від Фортінбраса", щоб побачити, що ця тема – один із моїх найсерйозніших “письменницьких боргів” за життя. Взагалі ж “зародком”, чи прообразом, "Музею..." можна вважати ще поетичний цикл "Нічні метелики", датований кінцем 1980-х, — оте "Танго Мілонга", яке звучить у ньому болісно обірваним мотивом із минулого ("і те, що ми з вами вцілили, — така випадковість, /хоч бийся навідліг об львівський і київський брук"), танцюють у "Музеї...". Гельця з Адріаном на гімназійному балу. Так що "суспільні фактори" обходили мене найменше – і, до речі, не дуже-то мені сприяли: коли я починала збір матеріалу, притомних

---

⁷⁹Терен Тетяна Оксана Забужко: "Я написала роман народу, позбавленого написаної історії". LB.ua. URL: https://lb.ua/culture/2010/01/12/19304_oksana_zabuzhko_ya_napisala_roman.html

публікацій по визвольних змаганнях було ще кіт наплакав, доводилося працювати з живим переказом».⁸⁰

Цей роман не можна назвати однозначно **історичним**, щоправда історична тематика у ньому відіграє велику роль. Те, що «новий твір Забужко — «про УПА», ми знали ще років за п'ять до прем'єри. Знали, як ретельно письменниця збирала матеріал, як тяжко працювала над тогочасними реаліями і таке інше».⁸¹ Читаючи цю книгу, розумієш наскільки велику роботу здійснила авторка, як ретельно вона підготувалась до написання.

Оксана Забужко у інтерв'ю зізналася, що «починаючи писати роман у 2002 році, не знала, за який шмат роботи береться. Тоді в її уявленні для написання частини роману про Другу світову війну і УПА було би досить перечитати "Літопис УПА", щоби відновити хід подій. «Чого ніколи не вигадає письменник – це деталей. Це та дослідницька робота, над якою доводиться працювати постійно, особливо, коли йдеться про минуле, коли деталей з натури жодним чином не підбереш»⁸², – вказувала авторка. Але в процесі написання ще виявилось, що немає жодного ґрунтовного видання чи посібника за темою УПА. І тому письменниці довелося «виконувати чорнову роботу польового історика: висиджувати по архівах, їздити по Україні і за її межами».⁸³

Оксана Забужко в кінці свого роману зазначала, що «найтруднішою і найвідповідальнішою справою була реконструкція воєнних і післявоєнних подій — тих, що відбиті в "снах Адріяна". Скільки-небудь задовільного адекватного й зв'язного наративу з тої доби досі не вироблено ні в українській, ні в європейській літературі, і на жоден, либонь, період в історії 20-го століття не навалено таких, за шістдесят років спресованих до сливе бетонної кондиції, Еверестів ментального сміття — брехні, полубрехні,

---

⁸⁰ Там само.

⁸¹ Дубинянська Я. Ідеальний роман? // ЛітАкцент. Електронний ресурс. URL: <http://litakcent.com/2010/04/12/idealnyi-roman/>.

⁸² Шевчук Л. Оксана Забужко про розкіш, новий роман і гру. Українська правда _Життя. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2009/12/28/36407/>

⁸³ Там само.

недомовок, фальсифікацій тощо. Історичні "розкопки" в тому напрямку всерйоз почали розгортатися щойно в першому десятилітті вже нашого віку, і в міру того, як тривала моя праця над "Музеєм...", я з радістю ловила нові й нові сигнали від розкиданих по всій Європі, від Британських островів до України, "пошукових груп", які з різних кінців (різних традицій, галузей, жанрів...) беруться розгрібати цей найбільший і найтяжчий європейський "завал" — так звану "правду Східного фронту". Читаючи на літаку куплену в аеропорту Хітров "Europe At War" Нормана Дейвіса, переглядаючи "Катинь" Анджея Вайди, "The Soviet Story" Едвінза Снопе, "Собор на крові" Ігоря Кобрини (першу серйозну спробу системного представлення тридцятирічної української катастрофи 20-го віку!), знайомлячись із вперше опублікованими в 2000-ні, по десятиліттях "підпільного" існування, мемуарами Ніколая Нікуліна й безіменної берлінки 1945-го ("Eine Frau in Berlin"), із десятками й десятками нових книжок, у яких нарешті обізвалися й заговорили ті, чия правда ніколи не була почута, я щоразу переживала щось схоже на захват аматора-рятівника, який, працюючи на руїнах землетрусу, чує справа і зліва такі самі методичні цюкання кирки об камінь. Чим більше нас буде, тим швидше завал буде розібрано — і тим менше трупного яду встигнуть зажити нові покоління».⁸⁴

Також авторка вказувала, що на той час «коли я починала "Музей...", власне українських публікацій, на підставі яких далось б більш-менш повнокровно виписати історію Гельці Довган і Адріяна Ортинського, було ще мізерно мало. Головним документальним джерелом, на яке я покладалася, лишалась так звана "усна історія" — та, що зберігається в переказах. Тож найпершу й найтрепетнішу дяку складаю ветеранам — свідкам і героям трагедії 1940-х, котрі згодилися зустрітися зі мною для інтерв'ю і, кожен різною мірою, вділили моїм персонажам частку свого життя. Декого з них

---

⁸⁴ Забужко О. Музей покинутих секретів / О. Забужко. - К.: Факт, 2009 – С.822-823.

нині вже немає на світі, і я щаслива, що ще встигла їх застати. Без їхньої участі ця книжка ніколи б не могла бути написана». ⁸⁵

Хоч письменниця і записала кількадесят годин розмов із живими свідками й учасниками тих історичних подій, про які йдеться в романі, проте все ж в інтерв'ю казала, що «та я ж не журналістські інтерв'ю брала, а письменницькі, “робочі” – по тому, що було потрібно для “Музею...”, який зовсім не є “історією УПА” (прямий “голос із 1940-х”, що його найтрудніше було “виставити”, займає в романі заледве 200 сторінок, а всього тексту, нагадаю, понад 800, і на них розгортаються по-людському не менш драматичні історії, ніж та, що урвалася в повстанському бункері з вибухом гранати “Адріяна-першого”). Всі ті інтерв'ю брано не стільки “по темі УПА”, скільки по “ще-ненаписаному твору”, то моя авторська кухня». ⁸⁶

Рецензенти роману, наприклад Яна Дубинська вказує, що це не просто **історичний роман**, а ціле поєднання, калейдоскоп різних видів роману. Тут ми знаходимо елементи і класичної сімейної саги, адже «майже всі персонажі твору пов'язані між собою родинними або міжродинними зв'язками, і це базовий момент, оскільки генетична пам'ять є наскрізним символом роману». ⁸⁷

Очевидно, що роман можна назвати **родинною сагою**, адже описується тут аж три покоління, тому маємо цілих три сюжетних лінії. Перша – сучасна – розповідає про журналістку Дарину Гощинську, яка намагається встановити зв'язок між минулим і майбутнім та відновити справедливість. Події в другій сюжетній лінії відбуваються в радянські часи, коли батька Дарини заарештовують через політичні мотиви. І нарешті історична лінія – частина твору, яка сподобалась мені найбільше. Вона мене вразила, бо

---

⁸⁵ Там само. – С.823.

⁸⁶ Терен Т. Оксана Забужко: "Я написала роман народу, позбавленого написаної історії". LB.ua. URL: https://lb.ua/culture/2010/01/12/19304_oksana_zabuzhko_ya_napisala_roman.html (дата звернення: 06.12.2022).

⁸⁷ Дубинянська Я. Ідеальний роман? // ЛітАкцент. Електронний ресурс. URL: <http://litakcent.com/2010/04/12/idealnyi-roman/>.

настільки сильною вона вийшла у Забужко. Це – історія однієї з частини УПА, де один з командирів виявився зрадником.

Це і **сучасний соціальний роман**, оскільки головні герої – Дарина, Андріян, їхні батьки, а також і другорядні персонажі (Вадим, Бухалов, Юлічка), всі вони не просто герої, а втілення збірних образів представників різних суспільних верств нашого суспільства, риси яких письменниця дуже часто безжально критикує.

Також знаходимо і елементи **виробничого роману**, адже бачимо проблеми безчесної журналістики, занепаду у науці та торгівлі людським ресурсом. В романі представлено багато сфер та професій: тележурналістика, і політика, майстерня художниці і контора з продажу антикваріату, побут професійних підпільників і тяжка праця спецслужбовців.⁸⁸

Помічаємо і деякі моменти фантастики, що дає нам право віднести роман до **сайнс-фікшн** літератури. Поєднання у снах життів та доль Андріана Ортинського в 1940-і рр. та Андріяна Ватаманюка в 2000-их має досить таке фантастичну основу, але цим і роман стає цікавим та захоплюючим.

В творі бачимо елементи і **містики та детективу**. Тут простежуємо це у «проклятті Бориспільської траси, що проходить через безіменне кладовище жертв Голодомору, неминуча розплата за гріхи предків і таке інше потойбічне замішане в один міцний коктейль із детективом».⁸⁹ Головна героїня Дарина розслідує деталі смерті своєї подруги Влади Матусевич, зникнення її картин і двоюрідної бабці Андріяна – Олени Довган.

А ще варто додати, що «безумовно, це **любовний та еротичний роман**. Основна лінія кохання Дарини/Адріяна-другого перегукується з кількома додатковими — Олени/Адріяна-першого, Рахелі/Адріяна-першого,

---

⁸⁸ Дубинянська Я. Ідеальний роман? // ЛітАкцент. Електронний ресурс. URL: <http://litakcent.com/2010/04/12/idealnyi-roman/>.

⁸⁹ Там само.

Олени/Стодолі, Влади/Вадима і навіть Дарини/олігарха Р. — на різних рівнях, від чуттєвого до філософського». ⁹⁰

Також Яна Дубинська вказує, що «Музей покинутих секретів» — **ідеологічний роман**. «Ідеологія, пропонована читачам, прозора й однозначна — ідентичність за національною ознакою. Практично всі негативні персонажі в романі марковані негараздами з мовою, а саме: розмовляють російською (у знущальному трансліті) чи суржилом, переходять на російську у певних ситуаціях, або, навпаки, вживають забагато галицизмів чи говорять українською надто літературно (!), чого теж ніяк не можна пробачити». ⁹¹

Водночас Новиков А. додає, що «це приклад типового **феміністичного твору**, оскільки жіноче начало в ньому домінує. З-поміж інших чи не найяскравіше письменниця вимальовує образи трьох своїх героїнь (журналістки Дарини Гощинської, її подруги художниці Влади Матусевич й упівки Олени Довган), між якими існує певний духовний зв'язок. Їхні художні портрети відзначаються взірцевою бездоганністю, притому авторка явно симпатизує цим своїм персонажам». ⁹²

І на останок зазначимо, що цей роман можна назвати і **символічним**, адже важливим у романі є концепт пам'яті, що поєднує всі сюжетні лінії твору: і головні й другорядні. Основними втіленнями цієї ідеї є самі ці секрети Авторка у цьому заклала певний код. Відтак, провідною метафорою роману стає дівчача гра в «секретики»: гра, яка полягала у тому, що «видлубувалася в землі ямка, вистелялася, щоб блищало», в ній ховали дитячі скарби і на ній ніби навчали(ся) берегти таємниці. Коли згодом це місце розкопували, діти бачили підземні зміни і тлін, або ж не знаходили позначеного секрета. Ці секрети авторка ввела не випадково. Ця ідея пам'яті «реалізується через зв'язок поколінь, а також мотив утрачених секретів, суть яких полягає в тому, що під час лихоліть — більшовицьких репресій,

---

⁹⁰ Там само.

⁹¹ Там само.

⁹² Новиков А. О. Роман Оксани Забужко «Музей покинутих секретів»: основні теми і образи / Анатолій Новиков // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Філологія»: збірник наукових праць. Випуск 19, том 2. — Одеса, 2015. — С. 39.

голодоморів – українці змушені були ховати (здебільшого закопувати) свої коштовності, значна частина яких так і залишилась у схованках, оскільки їхні власники давно пішли з життя».⁹³

Ще одним доказом пам'яті у творі постає фотографія. «Письменниця не лише вдається до архівних матеріалів, аби створити і підсвітити сюжет історичного роману, але й вмонтовує ці матеріали у свій текст: скажімо, фотокартку, на якій зображено боївку (п'ятеро повстанців, серед яких одна жінка). Світлина з боївки постійно присутня у тлі тексту, вона задає розвиток лінії про Українську Повстанську Армію. Фотографія стає індексом, достовірним фактом реальності, ілюстрацією та інтертекстом».⁹⁴

У рецензії Леоніда Плюща «Чари з країни Оз» знаходимо такі думки щодо особливостей роману: «Новий роман Оксани Забужко «Музей покинутих секретів» уже встигли назвати й історичним епосом, і родинною сагою, і романтичною історією кохання», – фіксує Віра Агеєва. І стверджує, що всі ці означення-назви не адекватні твору. Не рятують ситуації і власні Забужчині означення теми й жанру: роман-епос про любов і смерть тощо. Кожне означення частково правильне, але відбиває тільки одну рису чи грань твору. Роман про УПА, тобто боротьбу за людину, націю, свободу? Так. Моя знайома «упівка» плакала над уривками про УПА. І все ж це не історія УПА, а її сенс. **Психологічний роман?** Так. І ні. Хоча мене особисто найбільше захопила саме психологічна точність людських образів, настільки майстерно явлена, що змусила згадати героїв Достоевського. Образів-типів навіть цілком незнайомого мені середовища сучасних мародерів незалежності, демократії й культури».⁹⁵

Про поєднання в одному романі різноманітних жанрів Яна Дубинянська на сторінках «Літакценту» пише: «Роман Забужко якнайкраще

---

⁹³ Там само.

⁹⁴ Рутар Х. Формули колективної пам'яті на сторінках роману Оксани Забужко. Україна модерна. URL: <https://uamoderna.com/demontazh-pamyati/rutar-collective-memory>

⁹⁵ Плющ Л. Чари з країни Оз // Літакцент // <http://litakcent.com/2010/01/25/chary-z-krajiny-oz.html>

ілюструє тезу, яку я давно вже не втомлююся повторювати: все найцікавіше у сучасній світовій літературі (що є, на відміну від української, добре жанрово структурованою) твориться на межі й перетині різних, аж до непокєднуваності, жанрів і напрямів. Це не кон'юнктурне прагнення догодити всім категоріям читачів, а природна багат шарова стереоскопічність, без якої сьогодні вже не можна. „Музей покинутих секретів" - саме така стереокнижка. Наочний взірець того, як це робиться».⁹⁶

Автор Михайло Карасьов у своїй рецензії «Аристотель проти Забужко» навпаки закидав авторці негативний вплив через надмір елементів різних жанрів у романі: «Проте, як на нашу з Аристотелем думку, найбільшої шкоди «Музею...» завдало жанрове розмаїття. З цього матеріалу міг би вийти прекрасний детектив, класична сімейна сага, історичний твір, сучасний соціальний чи виробничий роман, твір у жанрі фантастики або містики; а ще, безумовно, любовний та еротичний роман, роман ідей, символічна притча; врешті, документальна публіцистика. Складається враження, що письменниця, не визначилася, що ж вона буде писати, і все перелічене хаотично та разом розмістилося на сторінка її твору. А великий Аристотель казав же, що: «почуття міри - загальна передумова для всіх видів слова». Та до цього ще й додавав: «Ще більш недоречно було б змішувати в епопеї віршові розміри»; слід розуміти в нашому випадку - жанри (кожен жанр, за Аристотелем, пишеться своїм віршованим розміром). Тому не можна не погодитися зі словами Михайла Наєнка: «Художнього ефекту в романі досягнуто почасти мозаїчним поєднанням фрагментів, які скріплені оповідною тканиною наратора. Про міцність того кріплення (здійсненого переважно свідомістю та оповіддю журналістки Дарини) говорити, на жаль, не доводиться; надто нерівними (в стильовому плані) видаються окремі мозаїчні картини роману».⁹⁷

---

⁹⁶ Дубинянська Я. Ідеальний роман? // ЛітАкцент. Електронний ресурс. URL: <http://litakcent.com/2010/04/12/idealnyj-roman/>.

⁹⁷ Карасьов М. Аристотель проти Забужко. bukvoid.com.ua. URL: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2012/04/29/092900.html> (дата звернення: 06.12.2022).

Отож, зазначимо, що хоч роман знайшов і позитивні і негативні оцінки, проте все ж цінність цього твору неможливо не помітити. «Безперечно, українська художня література потребувала такої книги. Книги про пам'ять і міжпоколіннєву передачу цінностей. Книги про (досі актуальний) опір тоталітаризмам і бандократіям, про проблему українських еліт, покалічених радянським колоніалізмом. Книга, яка стала б повноцінним нарративом УПА в сучасній літературі і художньо реставрувала дух боротьби за українську державу 1940-х років. «Музей покинутих секретів» претендує на заповнення цих ніш і стає помітною віхою в нашій суспільно-історичній белетристиці. Можна тільки милуватися колосальною роботою Оксани Забужко з документальними джерелами та її тонким нюхом на культурно значущі деталі».⁹⁸

2.2. *Образи повстанців у романі*

Роман «Музей покинутих секретів» відкриває тему аналізу пам'яті. Маловідомі сторінки української історії та боротьби УПА, політика СРСР та наслідки її в історичному контексті постають у тексті важливою проблемою.

Авторка спираючись на архівні матеріали та розповіді очевидців, окреслює історичну канву тих часів. Але очевидно, що Оксана Забужко не тільки біографічно, системно викладає матеріал, але й сама інтерпретує ті чи інші історичні події, показує своє відношення до них, тобто велику вагу тут має суто суб'єктивна оцінка письменниці, адже це все ж таки художній роман, а не документальна розвідка. Тому в цьому випадку ми маємо таке цікаве поєднання: по-перше, історизм та документальна основа, що підтверджує реальні факти та події. А по-друге, суб'єктивна думка авторки щодо дій та вчинків героїв, ставлення до них. Таким чином, ми й ніби помічаємо особливу достовірність ситуацій у романі, але й існують сумніви-вагання щодо цього, адже у художньому творі завжди є місце вимислу та авторській хибі.

---

⁹⁸ Вох О. «Музей покинутих секретів»: «дорослий» роман для підліткової нації. *bukvoid.com.ua*. URL: <http://bukvoid.com.ua/digest/2010/05/26/084457.html>

Опрацьовуючи події УПА, письменниця описує біографії своїх героїв, створюючи ідеальні образи. Це проявляється, наприклад, у долі головної героїні – Олени Довган, адже авторка показує її і, як звичайну жінку, що має усі людські почуття, від любові до співчуття, але з іншого боку і, як героїчного бійця УПА, що бореться за національні ідеї поряд з чоловіками, не поступаючись їм нічим. О. Забужко в цьому контексті використовує героїчний міф, задача якого, як зазначає С. Мельникова «не дати людям об'єкт для обожнювання, а пробудити героїчний міф у них самих, міф має вести до співучасті».⁹⁹ І ось ця міфологічна оповідь ставить нас на роздоріжжя, адже ми, як читачі вагаємось в правдивості фактів. Таким чином «...тут матимемо своєрідну кондиціональну фікціональність, коли історія для одних буде правдою, а для інших – вигадкою. Приблизно такий випадок являє собою те, що зазвичай називають «міфом», – відверто межовий тип оповіді, що означає нечіткий і рухомий рубіж вимислу».¹⁰⁰

Розглянемо особливості творення жіночого образу головної героїні – Гелі Довган. Знайомство і перші згадки про неї знаходимо ще з фотографії, що її віднаходить Дарина Гощинська в архіві і як та фотокартка привертає увагу журналістки. «Другою справа, простоволосою, з закрученим по моді воєнних літ голлівудським валиком, навислим на чоло, стояла й ледь усміхалася просто до мене молода ясноока жінка — зграбно, ба навіть відзігорно перетята в короткому стані армійським паском, з тією спокійною, самовладною впевненістю в поставі, котра чомусь наводила на гадку зовсім не військову — радше про виїзд на лови в родовому маєтку: панночка чекає, коли підведуть коня, а десь за кадром кілька породистих хортів з нетерплячим гарчанням натягують повідок. Їй безперечно пасував би англійський стек і білі рукавички, — і водночас було в її недоречно вишуканій серед лісу постаті щось напрочуд жіночне, прохолодно-втишливе,

---

⁹⁹ Мельникова С. В. Мифологический навратив в построении биографии гения // Человек в мире культуры. – 2012. – № 4. – С. 21.

¹⁰⁰ Женетт Жерар. Фигуры. В 2-х томах. Том I, II / Жерар Женетт. – М. : Изд-во им. Сабашниковых, 1998. – II, С.363.

як лагідна владна рука на розпашіле чоло: щось, що має заспокійливо діяти на хортів, і коней, і на молодих мужчин з автоматами, либонь, так само, — серед них усіх усміхалася (ледь помітно вигнувши губи) тільки вона одна. "Яка гарна жінка", — зауважила я, і собі чомусь стишивши голос, хоч вона, строго кажучи, була не стільки гарна, в звичному розумінні, скільки — осяйна: навіть на бляклому знімку довкола неї немов стояла видима пляма світла, наче на полотнах давніх майстрів круг янгола, післаного з доброю вістю, не бійся, Захаріє, бо почута молитва твоя». ¹⁰¹

Важливо, що сама авторка ніби дивується, як така гарна, витончена дівчина могла бути упівкою, стояти пліч-о-пліч зі своїми побратимами в складних життєвих обставинах. «Молода жінка, що з аристократично невимушеною звичайністю стояла серед лісу в гурті чотирьох мужчин з автоматами й ледь помітно всміхалася, вирізнена плямою світла, мов химерним дефектом плівки, називалася — Олена Довганівна». ¹⁰²

Гельця, яка з спочатку своєї діяльності в підпіллі мала псевдо «Рома» завжди відважно йшла на різні акції, рішуче стояла за національні ідеї українців. Помічаємо це ще зі ранніх її років, коли разом зі своєю товаришкою Нусею допомагали передати портфель в безпечне місце: «...в мить, коли я підсаджую тебе на приступці, і ти вже там, нагорі, вже зловилаь другою лапкою за розгойдану керамічну петлю й із готовністю обдаровуєш кондуктора своїм погідним світлоносним усміхом, по-жіночому безпорадно — таким милим рухом! — пригортаючи портфелика до грудей, завдавши на себе цілу дальшу вагу смертельного ризику, — щоправда, нема мови, куди меншого, ніж досі, бо все ж таки жінок поліцаї не перепиняють на вулицях для обшуку, для отого гидотного ляпання долонями по тілу, після якого завжди чуєшся збезчещеним, іно зуби зціплюєш до зашпорів у мозку, але не жінок, ні, жінок вони не чіпають, тож, якщо Господь допоможе, ви з

---

¹⁰¹ Забужко О. Музей покинутих секретів / О. Забужко. - К.: Факт, 2009 – С.54-55.

¹⁰² Забужко О. Музей покинутих секретів / О. Забужко. - К.: Факт, 2009 – С.63.

Нусею без перешкод доправите зброю до криївки, от тільки мені про це вже ніхто знати не дасть...».¹⁰³

Ця молода дівчина загинула в 27 років, в 1947 році, тоді, коли життя лише набирає обертів, і її родичі навіть не знали точно, коли та за яких обставин вона загинула. Адже дані, що знайшли в архіві, небагато цінної інформації містили:

«АНКЕТА ВОЯКА УПА

1. СТЕПЕНЬ і ПСЕВДО підхорунжа Рома/перекреслено/Дзвіня
2. ПРИЗВИЩЕ ІМ'Я Довган Олена
3. НАЦІОНАЛЬНІСТЬ українка
4. ДАТА і МІСЦЕ НАРОДЖЕННЯ 1920 р. Львів
5. ОСВІТА 3 курси фізики на університеті в Цюриху
6. ЗВАННЯ радистка (радіоінженер)
7. СТАН вільний (незамужня)
8. СЛУЖБА в ЧУЖИХ АРМІЯХ (пропуск)
9. ПЕРЕБІГ СЛУЖБИ в УПА від березня 1944 р.
10. ПІДВИЩЕННЯ (нерозбірливо: бура пляма)
11. ВІДЗНАЧЕННЯ (нерозбірливо! бура пляма)
12. ПОРАНЕННЯ і ШПИТАЛЬ (нерозбірливо: бура пляма)
13. КАРИ (нерозбірливо: бура пляма)
14. ГРУПА КРОВИ (нерозбірливо: бура пляма)
15. ОПІНІЯ ЗВЕРХНИКІВ (нерозбірливо: бура пляма)».

Але таку долю Олена обрала сама, вона не хотіла жити, прагнула щоб її застрелили, адже носила дитину від зрадника. «— Я не хочу їм здаватися. Зрештою, також маю гранати, цілих дві...».

В результаті трагічний кінець спіткав всіх тих, хто був у одній криївці із Гельцею, всі вони загинули. Проте важливо, що героїня могла вижити, адже КГБ було налаштовано зберегти її життя, тому що вона була вагітна від «Стодолі». Але вона свідомо того всього і «вона завше така була, думав він,

---

¹⁰³ Там само. – С.149.

ще в Юнацтві, — завше йшла до кінця, щоб доп'ясти раз поставленої цілі. А він стояв, як штурпак, — і все те слухав». ¹⁰⁴ Та все ж обрала героїчну смерть, а не порятунок, бо не змогла б жити з усвідомленням того, що помилилась в коханні та обрала не ту людину. Гельця переконала всіх, а особливо Адріана, що вона мусить вийти першою з криївки, тільки так всі зрозуміють, що вони дійсно здаються, а не планують підступ. «— Заждіть! — волосся їй розкошлалось; виглядала як безумна. — Вислухайте мене! Вони прийшли по вас, друже "Кий", — але він прийшов по мене!..».¹⁰⁵ І все сталося так, як і планувалось: своєю самопожертвою і ціною власної смерті повстанці змогли вбити гранатами ще декількох членів КГБ. «...ні, навіть і ще раніше, це їй відразу показали, з самого початку, за тим найпершим поглядом на фото, з якого молода жінка в упівському однострої, затиснута між двома чоловіками, як між жорнами долі, котру обрала собі сама, світилася в об'єктив своїм нетутешнім материнством: білий спалах, як од тисячі разом вибухлих у космосі сонць чи одночасно врубаних прожекторів із темряви ночі, — і земля злітає вгору висотним чорним валом... І все, кінець. Тунель засипано. Ніхто вже не вибереться».¹⁰⁶

Письменниця прагне привернути увагу до того, що важливе місце серед учасників УПА займали жінки, виводить цю проблему на чільне місце. Адже як ми знаємо, жінки в підпіллі відігравали значну роль. Згадаймо хоча б зв'язкових Романа Шухевича: Дарію Гусяк, Галину Дидик і Катерину Зарицьку. Ці жінки були довіреними особами головного командувача УПА і на них була велика відповідальність. Але скільки таких, чий імена залишились невідомими, чий внесок недооцінений. Оскільки найчастіше вони не воювали, хоча й траплялись і такі випадки, проте все ж жінки забезпечували значну частину організації діяльності, координації та надавали медичну допомогу. В романі бачимо героїню – медсестру Рахелю, єврейку за походженням, що перейшла на сторону УПА та допомагає бійцям в

---

¹⁰⁴ Забужко О. Музей покинутих секретів / О. Забужко. - К.: Факт, 2009 – С.553.

¹⁰⁵ Там само. – С.571.

¹⁰⁶ Забужко О. Музей покинутих секретів / О. Забужко. - К.: Факт, 2009 – С.799.

шпитальці. «Он як, "Рахеля". Тепер уже нечемно було б і далі уникати прямого на неї погляду — за набутою ще за німців звичкою, його око вмить, як у калейдоскопі, зібрало з її лиця й склало до купи неомильні прикмети гнаної раси, ті, на які звичайно не зважаєш, доки тобі не вкажуть: змисловий підсмик пухлої горішньої губи, характерний, як в арабського огиря, закрій ніздрів, цяпки веснянок на оливковій шкірі, і очі великі, балухаті, як чорні персні, напівприкриті важкими повіками... І тут він пригадав собі, де вже бачив це густо відретушоване тінню обличчя: то вона нахилилась над ним зовсім недавно — клала йому мокрий компрес на чоло, обмивала й давала пити, втираючи рота й підборіддя».¹⁰⁷

Бачимо як самовіддано ця молода дівчина допомагає раненим бійцям, лікує їх. «Якось Адріян уловив був подібний, пріло-солодкаво-болотяний душок і од "Рахелі" — і був немило вражений: медсестра їм усім подобалася, аж любо було споглядати, як зручно коло них пораяється, снуючи між причаами, заповняючи тісне приміщення своєю через край пишною житністю, готує їжу, приносить знадвору якісь духмяні трави, щось там кип'ятить на примусі, розливає в слоїчки, крає матерію на бандажі — все без хвилинки спочину, славна дівочка, і неприємно було пов'язувати її з цим гнилим духом..».¹⁰⁸

Рахелю, за національність єврейку, врятували українці від гетто і вже у криївці-шпиталі вона розповідає раненим бійцям історію свого складного життя: «З Перемишля, вона була з Перемишля, там, у гетто, згинула ціла її родина – згоріла в огні, в сорок другому. Тоді німці жидів іще не вивозили, лягерів смерти ще не було, – просто підпалили гетто, і більше місяця ціле місто й околиці смерділи паленим м'ясом. І горілим волоссям, подумав він здригнувшись, перед очима знову постала палаюча сосна, як велетенський смолоскип, що бурхає в чорне небо розсипами іскор, – він торкав пальцями кучерики на її скронях – на дотик вони виявились м'якші, ніж на вид, і пахли,

---

¹⁰⁷ Там само.– С.188.

¹⁰⁸ Забужко О. Музей покинутих секретів / О. Забужко. - К.: Факт, 2009. – С.196.

як і належить немитим косам, масно і пряно, – такий звіриний, житній запах. До сосни косами. Мама, тато, дзядзьо, бабця, вуйко Борух, сестра Їда з мужем, маленький Юзік–Йоселе – всі згоріли, ніхто не вийшов. А вона одбилась од свого народу – її переховала родина колежанки з гімназії, українки. А потім – потім вона попала під облогу, Бог Ізраїля хотів вернути її до мертвих, але у вагоні вона молилася до Розп’ятого, як її навчили в тій українській родині, і чудо сталося: на ешелон напала УПА». ¹⁰⁹ І як дивно, що ця молода дівчина стає на шлях підпілля, адже вона могла бути реабілітована радянською владою, але все ж залишились в лавах повстанців. «Адріян дивився на непроникну спину "Рахелі" й почував, як його обволікає якийсь химерний жаль — трохи ніби як до загубленої дитини. Про українок у підпіллі так не думав ніколи, було-бо самозрозуміло, що наші дівчата нарівні з мужчинами борються й терплять за ту саму святу справу, а ця жидівочка тут за що?...». ¹¹⁰

Бачимо, що всі позитивно про неї та її роботу відгукувались, цінували як медсестру, але все ж питання чому вона опинилась в УПА все ж залишилось відкритим: «Рахеля" мовчала — добра дівчина, таки недарма сподобалася йому: якби зараз щось попід руку вівкнула, він би не стримався, впоров би щось різке, потім чувся би винуватим... Але вона добра дівчина, дуже добра, видно, що давно в підпіллі: зайвих питань не ставить, — зате він мав тепер до неї питання, і не одне». ¹¹¹

В кінцевому результаті теж бачимо трагічну смерть «Рахелі». Адже вона вчиняє героїчно, не співпрацює з КГБ, не розкриваючи імені батька її дитини, через це зазнає тортур та згвалтування, після чого вчиняє самогубство, вішаючись на власній косі.

Ще один важливий образ повстанця – це *Адріян Ортинський*. Адріян – син священника, що закінчив гімназію, вчився в університеті у Відні і пізніше стає поручиком УПА. Він красивий молодий хлопець, що

---

¹⁰⁹ Там само. – С.111.

¹¹⁰ Там само. – С.202.

¹¹¹ Забужко О. Музей покинутих секретів / О. Забужко. - К.: Факт, 2009 – С.227.

подобається дівчатам: «...він єдиний був по-справжньому вродливий, пекучий красень брונет, вдосконалена й ушляхетнена, чисто виголена версія Кларка Гейбла — із застиглим в очах непідробним за давненим смутком, на який Кларк Гейбл не спромігся б і за найпишніші гонорари: такий смуток треба ростити в собі роками, водномить його не добудеш, таким смутком повняться наші народні пісні, здається, всі як одна в мінорі, навіть маршові, походні, слова не мають значення, бо жодним словам все одно не вмістити того смутку, ані не вповісти його першопричини, його бере тільки музика, і тому в брונета були музичні очі, вони звучали». ¹¹²

Цей Адріян, на «псевдо "Звір", легалізований як студент Fachkursen на Політехніці, він же, за іншими документами, Йоганн Вайсс, він же Анджей Ортиньскі. Двадцяти трьох літ від роду. Невразливий. Неухвитний. Непереможний. Безсмертний»¹¹³ постає у романі відповідальним та вмілим солдатом УПА, що особливо тонко завжди відчував небезпечні ситуації і легко їх уникав. Він вважав, то йому допомагав «голос, той самий, що завжди остерігає його під небезпечну хвилину, часом прямо наказуючи, що має зробити»¹¹⁴, можливо тому й взяв собі таке псевдо. «Колись він мав псевдо "Звір" — давно, ще за німців. Потім, коли за "Звірем" стало шукати емгебе, псевдо довелося змінити, але того старого, "Звіревого" чуття безпеки, що берегло його крізь роки підпілля, він, Богу дякувати, не втратив, і тепер воно скавуліло в нім, як придавлене песеня: цей вітер ніс із собою запах облави». ¹¹⁵

Важливою рисою Адріяна була здатність «злущувати з себе щойно прожите, як суху шкірку з рани, махом витягати з проминулого всі корінчики чуттів і без останку пересаджувати їх у мить теперішню»¹¹⁶, тобто жити сьогоднішнім днем, не вертаючись у спогадах до днів минулих і втрат. Сам він вірив, що той, «хто кличе вві сні живих і померлих, той уже не вояк. Куля

---

¹¹² Там само. – С.55-56.

¹¹³ Там само. – С.153.

¹¹⁴ Забужко О. Музей покинутих секретів / О. Забужко. - К.: Факт, 2009. – С.137.

¹¹⁵ Там само. – С.470.

¹¹⁶ Там само. – С.140.

знаходить такого в першому ж бою, а то й без бою — ніби на те вони, кулі, й відливаються, щоби знаходити й поціляти в чиюсь живу минувшину».¹¹⁷

Ще характерно для Адріяна було те, що він не боявся смерті, щиро вірив у ідеї повстанців, був готовий стати до бою в будь-яку мить, не роздумуючи ні про що, але при цьому був людиною співчутливою та щирою, завжди думав за своїх побратимів. «А він, Адріян Ортинський ("Звір", "Аскольд", "Кий"...), завжди найліпше почувався в прямім бою — і тоді, коли вдавалося вийти з нього без утрат. І найбільше не любив посилати людей на смерть. Хоч би скільки йому ще судилося топтати ряст, окружним провідником йому ніколи не стати».¹¹⁸ Крім того, як зазначав сам герой, йому постійно щастило вижити, бо було уже багато випадків, коли його могли і схопити і вбити: «...я ж таки не дарма маю щастя, і його завжди ставало на всіх, хто йшов зі мною, а ті, хто пішов осібно й кого вже нема — Ігор, замордований більшовиками в дрогобицькій тюрмі так, що тільки сорочку мати впізнала на трупі, і Нестор, який пропав десь ув Аушвіці, арештований у вересні сорок першого, і Лодзьо, Лодзьо Дарецький, найдібніший із нашої кляси, що поїхав до Києва торік улітку, коли підпілля вже впало, і коли-небудь, Христом-Богом свідчу, я ще перестріну те стерво, котре вислало Лодзя до Києва просто в лапи гестапо, щоб його там застрілили як собаку першого ж дня по приїзді...».¹¹⁹

Але смерть його все-таки застала, і ще й від того, хто мав би всіх захищати, на кого всі так покладались — «неспокій ішов од "Стодолі". Од надійного "Стодолі", твердого, як мур. Од "Стодолі", якому можна було тільки піддатись — або загинути».¹²⁰

Як Адріян злився, що сам не розпізнав у ньому зрадливу душу, що був готовий іти за ним безоглядно в бій та слухав його наказів: «Одну мить — одну-єдину мить, але було, за спасіння душі би в тім не признався! —

---

¹¹⁷ Там само. – С.140.

¹¹⁸ Там само – С.505.

¹¹⁹ Забужко О. Музей покинутих секретів / О. Забужко. - К.: Факт, 2009– С.150.

¹²⁰ Там само. – С.497.

ненавидів "Стодолю". Геть усе в ньому, одним поривом: те його набурмосене лице з вистромленим уперед, як сокира, горбатим носом, насунутого ледь не на брови червоноармійського кашкета, і те, як стояв, по-хазяйському виставивши ногу вперед, — а добре ж стояв, холера, не мож було ним не замилюватися: хоч і по команді "Спочинь!", як і всі вони, але цілий із себе стятий, бачний, як має бути, — як заряджений гвер із зведеним затвором, як вовк на ловах, леда-мить готовий скочити і вп'ястися в горло чужакові...»¹²¹

Але все ж, коли постало питання чи здатись КГБ, він не роздумував, знав, що є лише один вихід: загинути самому та ще й вбити ворогів своїх заодно «поки маємо ще зброю, не годиться спішитися на той світ, не прихопивши з собою скільки большевицьких душ. Чуєте, як капітану Бухалову не терпиться?»¹²² І найголовнішим завданням було знищити «і "Стодолю" з ними, подумав він, лиш уголос цього не сказав. То було його останнє завдання, нікому іншому не міг його передоручити: мав убити зрадника. Не смів без того згинуть, ані друзів відпустити в смерть: така смерть була б поразкою, на тім світі не мав би духа глянути їм в очі. А Гельця мусить лишитися тут, у криївці, Гельця мусить жити. Хтось мусить виростити наших дітей». ¹²³

Сам він, Адріян виконав останній наказ, що до того його виголошував «Стодоля», як командир: «— Тим гірше для вас, — він відповідав слова механічно, мов виклацував на машинці стандартний повстанський вирок: "Наказуємо вам до сорок вісім годин вибратися з села, а рівночасно і з української землі. Для таких, як ви, місця на українській землі немає. Попереджуємо вас, що за невиконання наказу..." Такі вирокі раніше виконував "Стодоля"; тепер він заступив на його місце. — З тим і живіть. А суд українського народу вас найде». ¹²⁴

---

¹²¹ Там само. – С.496.

¹²² Там само. – С.567.

¹²³Забужко О. Музей покинутих секретів / О. Забужко. - К.: Факт, 2009 – С.570.

¹²⁴ Там само. – С. 565.

І останніми словами цього мужнього чоловіка стало «Слава Україні! — сказав він до "Стодоли". І розняв зціплені круг чеки пальці. Сухо клацнув оглушений світ, і сплеснув спадаючи білий вельон — крило його шлюбної сорочки...»¹²⁵. Так закінчилось і життя Адріяна і його побратимів разом із Гельцею.

Але з-серед повстанців Гея обирає не Адріяна, що давно в неї був закоханий, проте не виявляв своїх почуттів: «Гельця в світляній оазі виглядала так, мов підносилася в повітрі над цілим їхнім гуртом, — не здивувався б, якби вгледів, що своїми схованими в чоботях маленькими ніжками не сягає землі, — погідна, спокійна і так таємниче всміхнена, ніби знала, що її поставлено над цими хлопаками за старшу, але вони того знати не мусять, і од того та живлюща, — припав би очима і ввік не одводив! — кохана усмішка, якої ніколи раніше в неї не бачив, — недопроявилась, придержалась на півдорозі, ледь торкнувши її делікатно закроєні вуста, проте не змінивши їм виразу, і її миле — о, не було милішого на світі! — яснооке личко здавалось освітленим зсередини, — мовби то в Гельці й було джерело того химерного світла, проявленого мольфарським "Фотокором", і слупи скісного саява текли й мінилися рівночасно від неї й до неї, створюючи, коли дивитися довше, ефект живого, пульсуючого мерехтіння...».¹²⁶ Проте Гельця обирає сильнішого Михайла, він ж «Стодоля», члена Служби Безпеки УПА, що потім виявився зрадником.

Михайло був чоловік видний, дужий, що привертав до себе увагу: «Носатий — то "Стодоля", річ очевидна: то він має такого прикметного, витягнутого наперед писка з запалими щоками, як у вовка, — ніс видається. Той знається на конспірації, нічого не скажеш, але цим разом трохи переборщив — міг би лишити бодай інформацію про зв'язок, замість кинути його тут на бездіяльне вичікування».¹²⁷

---

¹²⁵ Там само. — С.575.

¹²⁶ Забужко О. Музей покинутих секретів / О. Забужко. - К.: Факт, 2009 — С.495.

¹²⁷ Там само. — С.190.

«Стодоля» завжди дотримувався правил організації, був відповідальним та обережним, вмілим вояком та командиром, тому було дуже дивно, коли він погодився зробити фотографію їхнього угруповання з 5-ти людей: «Кілька разів тоді Адріян ловив себе в стосунку до "Стодоли" на якомусь замороженому подивуванні: коли бачив, як той упоєно вистежує спрута, методично облягає його звідусіль, наставляючи пастки так, щоби миш не вимкнулася, а відтак прицільно-точно, мов добрий хірург, одним-двома наглими ударами обтинає спрутячі мацаки, — не був то сам лиш азарт переслідування, яку бою, "Стодоля" вочевидь мав із таких розрахованих багатоходових операцій якусь свою, особливу втіху, і коли по черговій вдалій розв'язці його химерно виліплене, смугле, мов запалене зсередини лице з близько посадженими очима й видатним горбкуватим носом (вівчур, мелькало Адріянові: кого вже чепиться, тому ворон на хату не сяде!) ненадовго набувало погідно-ситого виразу, освітлюючись лукавим, бистрим прижмуром, — опришок, холера! — Адріян, і собі тішачись із чергової їхньої перемоги, в глибині душі все-таки чувся трохи незатишно: так, як буває в присутності супротивника, котрий чимось тебе переважає... І це йому муляло, підтроювало втіху. Одного такого разу "Стодоля" подобрів настільки, що навіть погодився, аби їм під час зустрічі зробили знімку, — то було насправду незвичайно, бо правил конспірації "Стодоля" пильнував, як катехит молитви, пресуворо контролював усі випадки, де повстанці могли випадком утратити в об'єktiv фотоапарата, — а тим разом сам дозволив, аби зв'язковий привів до лісу фотографа десь аж із третього села. Фотограф, утім, був надійний, не раз перевірений і попереджений, де і як має ховати негативи, — і вони знялися всі вп'ятірко: Адріян, "Стодоля", Гельця й двійко охоронців — Адріянів "Ворон" і "Левко" з СБ, отой самий молодий хлопчина з квітучими, як у дівчини, рум'янцями на лицах, якого Адріян остеріг причищенні зброї. Власне перед тим "Стодолина" боївка зліквідувала одну з гебівських провокативних груп, що від зими орудувала на терені, тероризуючи населення, і "Стодоля", зазвичай похмурий і скупий на слово,

мов на всі гудзики заціпнутий, на радощах одм'як — і відверто гараздував». ¹²⁸

«Стодоля» проявився ще й як дуже жорстокий керівник, що немає і краплі співчуття до своїх ворогів і нищить їх безщадно: «При цих словах ув очу "Стодолі" спалахнув отой хижий, бистрий вогник злого тріумфу, тут-таки схований прижмуром, і Адріян знову відчув наповзаючий незручний холодок, що їх різнив: "Стодоля" не думав про замордовану провокаторами родину, і ранений хлопчик у його свідомості свою ролю вже відіграв, раз доніс інформацію й навів на слід, — "Стодоля" тішився самою помстою, вмів із того тішитися. І не так, як виграною в шахах комбінацією, а чуло, сливе сласно, як коханням... Він, Адріян, того не вмів. Сама з себе ненависть до ворога не справляла йому приємності, не вмів нею смакувати. А "Стодоля" навчився з тим жити». ¹²⁹ При тому «Стодоля» любив керувати та давати накази, навіть до своєї нареченої Гельці ставився часто не надто поважно та не брав її слова за чисту монету: «Тобто то вона тобі так сказала, — негречно втрутився "Стодоля", — видно було, що вже сперечалися на цю тему між собою, і він умисне дражнив Гельцю, показуючи, що має її за дитину (у відповідь вона лиш блиснула на нього спідлоба вдавано "спопеляючим" поглядом, од якого Адріянові глухо занило в грудях...)». ¹³⁰

«Стодоля» був людиною стійкою, сам тримав усіх у страху, вважав, що упівці мають не піддаватись на провокації та бути міцними у своїй ідеї, сам він «був — людиною без слабкостей. За те його в підпіллю й недолюблювали. І побоювались, авжеж: він не самого Андріяна тримав у напрузі». ¹³¹

Але в результаті, ми бачимо, як цей «Стодоля», що «попросту не йняв віри всім тим зайдам, хоч би мали йому в ногах плазувати, — як не йняв віри

---

¹²⁸ Забужко О. Музей покинутих секретів / О. Забужко. - К.: Факт, 2009 – С.477-478.

¹²⁹ Там само.– С.479.

¹³⁰ Забужко О. Музей покинутих секретів / О. Забужко. - К.: Факт, 2009– С.481.

¹³¹ Там само. – С.480.

всім, кого не мав змоги перевірити»¹³² сам потім виявляється зрадником. Він зраджує своїх друзів та побратимів, що були з ним в одній криївці, ділили побут, розділяли радісні та сумні моменти. «І хто — "Стодоля"!.. Той, хто найнещадніше дбав за конспірацію, хто мав владу віддавати за найменше порушення на військово-польовий суд, — і хтозна й скількох уже віддав, за ним не тільки ворожі життя числилися... Його гаслом було — "Не вір нікому, і ніхто тебе не зрадить": тепер Адріянові здавалося, наче "Стодоля" те щоразу проказував якимось нарочито визивно, зухвало-глумливо, — наче в живі очі прямо остерігав, щоб йому не вірили, й забавлявся з того, що ніхто відважний його так само прямо не спитає: то й вам, друже, не вірити?..»¹³³

Крім того варто виділити образ священника, адже духовенство відіграло велику роль в лавах УПА та впливало на бійців значною мірою. У романі віднаходимо згадки про отця-капелана **«Ярослава»**, що не брав активної участі у боротьбі армії, проте завжди перебував з бійцями у шпиталі та дбав про духовні потреби повстанців, підтримував їх, допомагав фізично: «З'явився священник, "Ярослав", приніс із собою добутого для операції етеру, розкривати слоїка не став: при нафтовій лампі небезпечно, може вибухнути, — але втішилися не лише "Орко" з "Рахелею" — всі якимось легше відітхнули, наче "Ярослав" спеціально прийшов дати раду тому невідомому, що тут випростувалось, загрожуючи проломити стелю й поховати їх під обваленими колодами. "Рахеля" пакувала наплечники, бряжчала інструментами, перемовлялася з "Ярославом" — чи виварено на лісничівці простирадла, чи принесли дівчата спирт, прошу подати мені оту велику клямру».¹³⁴

Важливо зазначити, що священник мав обов'язок – сповідати бійців перед смертю, звільняти їх душу від гріхів, тим самим полегшуючи відхід у інший світ: «То "Ярослав" сповідав був і його на порозі смерті, коли не знати було, видержить серце чи ні, — "Ярослав" дав йому розгрішення, і він тоді був щасливий, такий щасливий, яким можна бути тільки по великому

---

¹³² Там само. – С.487.

¹³³ Там само. – С.540.

¹³⁴ Забужко О. Музей покинутих секретів / О. Забужко. - К.: Факт, 2009. – С. 205.

стражданню, котре зрізає з душі, мов хірургічним ножом, гангрени всякого гріха, і щойно тоді одчуваєш — Бог тут, Він тебе не покинув... Дякую Тобі, Господи, бо безмірна ласка Твоя; темна реверенда в ногах, гойдливе світло лампи, цієї самої, що зараз спрямована на "Явора", — "Ярослав" соборував умирущого, не чекаючи, аж прийде до пам'яті; Адріян заплющив очі й собі став молитися — разом з усіма. А кінець усе не надходив». ¹³⁵

Окрім цього, при смерті когось з побратимів, бійці завжди мали неспокій, тривожились, мучились сумліннями, коли можна було врятувати свого товариша. Роль тут священника неоціненна, адже за допомогою віри і молитви та правильних слів, він вмів втішити повстанців, повернути їх до життя та вказати на правильний шлях. «...Того дня Адріян нарешті належне доцінив "Ярослава". Без нього вони, либонь, зовсім зійшли би на пси — нерви в усіх зробилися до нічого, чи, як мовляв "Карий", "ні к чорту". Одслуживши парастас, священник зостався з ними на поминальну вечерю»¹³⁶.

Коли помер «Явір» у шпиталі ще до операції, всі були вражені цією смертю, та не знали як чинити далі. Проте «Ярослав» якимось непомітно приручив "Яворову" смерть, зробив її ділом домашнім, звичайним і samozрозумілим, і похоронний тягар знявся сам собою: вони знов були одна родина, з "Явором" укупі. Адріян дивився на "Ярослава" з відвертим замилюванням; на великому, і ще побільшеному записинами, мов із двох півкуль зліпленому, чолі священника блищали дрібні крапельки поту, і він раз до разу втирався хустинкою, яку тримав розкладеною на колінах замість серветки». ¹³⁷

«В "Ярославові" якраз і була оця владна м'якість води — води, що поглинає метал і гартує його собою до хірургічно чистого стану»,¹³⁸ — зазначає головний герой Адріян Ортинський.

---

¹³⁵ Там само — С. 206-207.

¹³⁶ Там само. — С. 211.

¹³⁷ Забужко О. Музей покинутих секретів / О. Забужко. - К.: Факт, 2009— С. 212-213.

¹³⁸ Там само. — С. 214.

Завжди отець був спокійний, приховував свої емоції, бо мусив втішати та розраджувати інших, тому й сам не виявляв своїх. Проте «вчувши, що Адріанів тато був парохом, "Ярослав" розпромінився, як дітвак, — навіть зморшки йому розгладилися. Став палко запевняти, що Адріановому татові випала в Бога велика ласка: давати мирянам духовну потіху в найтяжчому терпінні — в ешелоні, в тюрмі, на засланні, — на такий допуст не кожного пастиря Бог признає гідним; багато в ці часи покликаних, а обраних, як завжди, мало... Щось за його словами вчувалося особисте, якась власна затаєна ураза».¹³⁹ Адже отець «Ярослав» і сам колись прагнув потрапити до ешелону, двічі, проте його не пускали. Перший раз ще у 1939, а другий раз перед самим відходом німців. І в результаті все ж священник опинився в підпіллі, разом з повстанцями. «Казав панотець, що й питати нічого не мусив — лиш увійшов, тамтой уже знав, що панотець собі надумав, як большевики прийдуть, знов проситися до тюремного ешелону, і сказав йому: і не думай, маєш зостатися. Отоді отець врешті скорився — і пішов до УПА, капеляном... Ну, але ми з того добре вийшли, не? — він знову спробував скласти в усмішку потріскані губи. — Таки прецінь ліпше, що отець тут із нами, а не десь на Сибіру... Перепрошую, я не повинен був вам цього казати...»¹⁴⁰, – так відгукувались про перебування «Ярослава» у загоні УПА.

Отож, Оксана Забужко у своєму романі не лише протиставляє історичних героїв, виділяючи так званих позитивних – Гельця, Адріан, «Рахеля», «Ярослав» і негативних – «Стодоля». Відмітимо, що в образах позитивних віднаходимо спільні риси. Всі вони, окрім того, що гарні зовнішньо, ще й багаті душею та сильні особистості, що здатні стояти до кінця за ідею, незважаючи на будь-які обставини. З одного боку ми бачимо героїв, для яких «відвага, та правдива, в якій не похитнешся, є лиш питання ієрархії страхів — коли ганьби й зрадницького тавра боїшся більше, ніж смерти (а понад усе, до леду в жилах, боїшся Шевченкової перестороги —

---

¹³⁹ Там само.– С. 214.

¹⁴⁰ Забужко О. Музей покинутих секретів / О. Забужко. - К.: Факт., - С.217.

"Погибнеш, згинеш, Україно, не стане знаку на землі...": нічого страшнішого, як статися тому свідком, на твоїм віку трапитися не може, і нема в світі такої сили, яка б тебе перепинила той страх одвернути)".¹⁴¹

Крім того, бачимо тут антитезу, що постає перед нами: «свої» та «чужі» у підпіллі. «Свої» – це люди честі та справедливості та «чужі», що під маскою відданості руху УПА, чинять підступ, зраджують своїх.

І як вважав Адріян «ті, що над усе люблять свій край, — ті найперші гинуть за нього в боях. І коли вони мають щастя — не те просте вояцьке, котре досі, нівроку, мав він, а подібне до картярського щастя історичного гравця трапити в слушне місце в слушний час, так, щоб їхня кров прийшлася в масть у веденій поза ними світовій політичній розгрі, — тоді по їхній крові приходять до влади ті, хто любить уже саму владу — і вміє її вдержувати. І “Стодоля” з тих других, то правда»¹⁴². Отож, існує світ і тих других, що завжди легко здатні на зраду «всяку. Батьківщини. Любови. Себе. Зраду — як дорогу, що веде до смерті».¹⁴³

1.3. Образ руху Опору у романі

Оксана Забужко яскраво вимальовує картину повстанського руху у своєму романі, детально простежує побут, цінності, ідеали упівців.

Письменниця використовує псевда, адже за статутом всі вояки УПА мали їх мати. Використовували їх замість справжнього імені і метою псевдо була конспірація, щоб захистити товаришів, а також рідних, якщо затримують когось з учасників. Справжні прізвища та імена повстанців могли фіксуватись лише у документах внутрішнього розпорядку та обов'язково зашифровувались. Про них могли знати лише вибрані люди, які мали доступ до цих документів.

Авторка приділяє значну увагу псевдам, у романі ми знаходимо такі: «Ворон», «Гайовий», «Дзвіня», «Звір», «Карий», «Левко», «Легенда»,

---

¹⁴¹ Там само. – С.507-508.

¹⁴² Там само. – С.553.

¹⁴³ Там само. – С.815.

«Мирон», «Орко», «Ратай», «Рахеля», «Рома», «Роман», «Стодоля», «Явір», «Ярослав».

Одна особа могла мати і декілька псевд в різний період своєї діяльності в УПА. Прикладом у романі постають псевдоніми одного з головних героїв – Андріяна: «А він, Адріян Ортинський ("Звір", "Аскольд", "Кий"...), завжди найліпше почувався в прямім бою — і тоді, коли вдавалося вийти з нього без утрат. І найбільше не любив посилати людей на смерть. Хоч би скільки йому ще судилося топтати ряст, окружним провідником йому ніколи не стати».¹⁴⁴ Досить важливо зазначити, що «псевдонім мав бути не співзвучним зі справжнім іменем людини, не нагадувати рис зовнішності і характеру та змінювався залежно від місця перебування або при загрозі викриття. Керівник будь-якого рівня не повинен був знати псевдоніми підлеглих нижче, ніж на два ступені».¹⁴⁵

У творі віднаходимо псевдо «Карий», що насправді його власник взяв від клички свого коня: «— "Карий" — то був кінь? Ваш кінь? І зараз же подумав, що не слід було цього питати... Мудрий був кінь. Я йому свій хліб виносив, а мати плакали... А в вагоні він мене признав, — "Карий" знову виплюнув неіснуючу тютюнову кришку й оскирився:

— Чуйш, признав мене Карий...».¹⁴⁶

Авторка також робить опозицію «свій- чужий», де «свої» – це повстанці, люди вірні ідеї самостійності та незалежності України від будь-яких ворогів та «чужі» – радянська та німецька влада, що чинить свавілля над українським народом. Про цих «чужих» віднаходимо у тексті такі означення: «відчуття, котре вперше були збудили в ньому тридцять дев'ятого року совети, їхні обшарпані, захарчовані вояки в негнучих чоботях, їхні дикунські окрики "давай прахаді!", їхні червоні, такі самі як згодом у німаків, повсюдно нап'яті матер'яні латки з гаслами й портретами їхніх вождів, ціла та татарська

¹⁴⁴ Забужко О. Музей покинутих секретів / О. Забужко. - К.: Факт, 2009 – С.505.

¹⁴⁵ Веденеев Д. В., Биструхін Г. С. Меч і тризуб. Розвідка і контррозвідка руху українських націоналістів та УПА (1920—1945). Монографія. — К. : Генеза. 2006. — С. 122—123.

¹⁴⁶ Забужко О. Музей покинутих секретів / О. Забужко. - К.: Факт, 2009 – С.275.

орда з дерев'яними валісками, що за пару тижнів вимела всі крамниці, гейби навала велетенських рудих мурахів, од усякого-будь товару, натомість вилупивши в самому серці середмістя, перед Оперою, здоровенний потворний чиряк "барахолки", де їхні жінки на очах у розбавленої публіки люто билися за єдвабні панчохи, тягаючи одна одну за коси, — найпевнішим знаком їхньої чужості було те, що в місті загніздився страх, якого ніколи не знано перед тим. Коли совети втекли, це інстинктовне, як шостий змисел, відчуття чужого зосталося при ньому, — і тому, на відміну від багатьох і багатьох, він відпочатку, ще навіть заки почалися арешти, не мав сумніву, що й німці не затримаються в місті надовго: вони так само були тут чужі, дарма що з виду куди більше од тамтих подобали на людей — їхні офіцери носили рукавички, вживали хустинок до носа і, наколи вже давали "слово честі", то таки його трималися, навіть при грабунках помешкань, звідки справно й спокійно вивозили все, чого недовимели совети, — були чужі вже тим, що так само обснували місто темною павутиною страху, і так само вперто сліпі: не годні розгледіти, як драстично сюди не належать — як струп, як веред, що рано чи пізно буде спалений горячкою. На тлі його зріднености з містом, як із жінкою, якої ще так на правду ніколи не мав, щоби була зовсім своєю, ця чисто органічна відпорність до чужого щоразу давала йому на завданні почуття власної — не просто правности, а майже містичної невразливости. Непереможности». ¹⁴⁷

І як з іншого боку наші мужні повстанці, люди великого чину та національної свідомості зуміли вистояти і боротись в тих надважких умовах, в які їх поставило дві імперії, що тиснули з обох боків: «Правда твоя, дівчино, всі заламалися — всі потужні, до зубів узброєні держави наклали в штани на півдорозі, боягузливо вдовольнилися півперемогою, над слабшим і дурнішим із двох, над Гітлером, бо забракло їм духу йти до кінця, одним тільки нам не забракло — без своєї держави, без міжнародної підтримки чи бодай опіки Червоного Хреста, ми одні не признали тирана переможцем і на

---

¹⁴⁷ Забужко О. Музей покинутих секретів / О. Забужко. - К.: Факт, 2009 – С.141.

тім стоїмо — і стоятимем до останку. Колись, у майбутньому, нові покоління потраплять це оцінити». ¹⁴⁸

Не оминає увагою письменниця жстокі, нелюдські знущання радянської влади проти нації української, що чинила опір системі: «Тепер совети несли з собою зовсім іншу "войну": смерть у спілці з ними дедалі частіше перекидалася на криницю, затруєну тифом, на фляшку з паралізуючою отрутою, на пущений крізь вентиляційний отвір газ... Перш ніж одібрати життя, така смерть одбирала в тебе владу над тілом, замінюючи його

на лантух із гноєм». ¹⁴⁹

Всі хто противився режимові, не підтримував політику СРСР, з ним були жорстокі розправи: «Не потребували вже палити, як то робили зразу по приході, коли трактували Західні Землі як ворожу територію — і вивозили на Сибір цілі села в чім стоялося, без суда мордували людей на місці, піднімали на багнети, прив'язували до коней, розпорювали животи вагітним і гвалтували дівчат перед очима матерів. Тепер Сталін той наказ відкликав, тепер це вже була територія, яку вони вважали своєю, — і вимагали послуху й контингенту: по сім центнерів від гектара землі, хоч би та земля була й неорна, по чотиреста літрів молока від кожної корови в хліві, — як і німці перед ними, лише що німці не завдавали собі труда так безлично брехати — і, зганяючи жидів у гетто, не запевняли їм найбільшого в світі щастя...». ¹⁵⁰

Незважаючи на такі важкі, неминучі наслідки опору владі, повстанці все ж стояли на своєму, ризикуючи волею, життям, та навіть своїми рідними, що часто теж потрапляли під жорстоку машину репресій: «Від весни сорок четвертого, коли вийшов указ енкаведе арештовувати повстанські родини з малими дітьми включно, кожен із них носив у собі ту саму пекучу рану — свідомість, що не лише власне життя офіруєш, як у Писанні, за люди своя, бо так собі вибрав, і від того ярмо твоє любе й тягар твій легкий, — але й своїх

---

¹⁴⁸ Там само. – С.224.

¹⁴⁹ Там само. – С.209.

¹⁵⁰ Забужко О. Музей покинутих секретів / О. Забужко. - К.: Факт, 2009 – С.471.

найдорожчих несамохить прирікаєш за собою на муки, на тортури й Сибір, у найліпшому разі — якщо впадеш у бою — на споглядання твого понівеченого тіла, над яким поглумились вандали — розібравши його донага, повідтинавши дівчатам груди, а хлопцям геніталії, вирізавши мертвому тризуба на лобі, — і тато з мамою не зможуть тебе ні оплакати, ні похоронити, а муситимуть скам'янівши повторяти не тричі, а тридцять три рази, як і святий Петро чи видержав би: не знаю сього чоловіка, не знаю сеї жінки, — мамо, простіть... (І вони прощали — все прощали, тільки не все витримували: та мама на Кременеччині, котру поставили перед тілами шістьох її синів, теж сказала: "Не знаю їх", — і більше не сказала нічого, аж доки серце їй не заламалося під вагою шестикрот обрушеного горя, і мама впала трупом коло своїх дітей.)».¹⁵¹

Більшовицькі репресії не оминали нікого: ні жінок, ні дітей. Всі, хто не підчинявся, зазнавав впливу. «Ти дарма іронізуєш, я думаю, вони справді дуже ранимі мають бути, — все-таки, щоб жінкам пальці дверми ламати або чоловікам — чобітьми по тестикулах, треба, крім усього іншого, бути на сто процентів певним, що ніколи, ніде й ні за якої погоди за це не відповідатимеш, а ще й на старість, після того як ціле життя в цій певності преспокійно прожив, — ну, тут просто зразу інфаркт, од самого припущення...».¹⁵² Радянська влада всілякими способами та махінаціями намагалась зловити тих учасників підпілля, підмовляла їх родичів, знайомих, погрожували людям, що допомагали повстанцям, вчиняли розправи над тими, хто не був згодний з такими умовами. В голодні роки, навіть траплялись такі випадки: «— І тоді відкрила мені, що їх, як тільки зійшли з поїзда, зараз на станції забрало емгебе... Півдня страхали бандерівцями та інструктували, на що, як підуть по селах, мають уважати й доносити, коли щось такого завважать... За те нагодували гороховою зупою».¹⁵³

---

¹⁵¹ Там само. – С.484.

¹⁵² Забужко О. Музей покинутих секретів / О. Забужко. - К.: Факт, 2009 – С.253.

¹⁵³ Там само. – С. 486.

Проте Забужко показує, наскільки сильним було бажання повстанців заявити про своє існування попри всі перешкоди на їх шляху. «І коли совети по приході взялись були вішати нас на майданах привселюдно (але швидко й перестали те робити, побачивши, з ким мають до діла), то кожна така страта додавала нам сили, — наші хлопці ступали на ешафот із гордо піднесеними головами, гукаючи до натовпу в останню свою хвилину: "Слава Україні!", — і людське море глухо рокотало, набухаючи гнівом вимушеної німоти, а вночі десятки нових добровольців утікали до лісу, щоб здобути й собі таку саму смерть — смерть вільних людей. І ми вже знали: на всяку силу, що неволить людину, завжди знайдеться друга, більша сила, — як на польську знайшлась німецька, а на німецьку московська, — і тільки на силу визволу — нема другої:

вона одна така, на всі племена й народи, скільки їх є на землі». ¹⁵⁴

Вражає сила духу цих героїв, що мусили переховуватись, жити майже постійно в лісах, будувати криївки, дотримуватись суворих правил конспірації, не довіряти нікому. «Нині Адріян уже, либонь, не зразу й відшукав би криївку, де зимував торік, — хоча копав її, як належалося за приписами конспірації, сам, власноручно, — і хіба що селяни, котрі змалечку випасали в лісі худобу й знали цілий рельєф околиці, як власну піч серед ночі, як він, Адріян, — розібрати й зібрати потемки "мавзера" за три і півхвилини, — потрапили б навіки безпомилково закарбувати в умі те місце в околиці, де змагазиновано гроші або архіви в бляшаних молочних бідонах. Лише що селянам ніхто такої інформації не вдіяв, — а ті, хто знав, скільки кроків по азимуту на північ треба зробити од всохлого граба чи третього справа камінного грегота на галяві, не раз гинули перше, ніж устигали передати секрет іншій довіреній особі. Скільки їх уже прило під землею похованими на безвік, тих наших покинутих секретів!...». ¹⁵⁵

---

¹⁵⁴ Там само. – С. 489.

¹⁵⁵ Забужко О. Музей покинутих секретів / О. Забужко. - К.: Факт, 2009 – С. 517.

У тих криївках, що часто не мали нормальних умов для життя, побуту мусіли вояки УПА зимувати всі довгі холодні зими, саме в такій і провели свої останні місяці і дні угруповання з 5 людей: «Вітер їх "всипав", розконспірував. І мала дитина б пізнала, що в тому місці під землею сидять люди й вариться страва, — три години жевріє гасовий вогник, доки дійде каша... Ах, холера. Недобра тут була криївка, відразу йому не сподобалася: неглибоко копана, невігідна (земля сипалася зі стелі й раз у раз шаруділа, напружуючи й без того випружені нерви!), — й на п'ятеро душ таки фатально затісна. Але наразі не мали іншої ради, як засісти тут і вичікувати».¹⁵⁶

Проте незважаючи на складні погодні обставини та побутові незручності, ці люди знали за що стоять, яка мета у них головна. Досить часто, не маючи власної родини, ці люди об'єднувались і ставали справжньою сім'єю в умовах підпілля. «До зустрічі!" — сказав він своїм: так, як завжди прощаються в підпіллі. До зустрічі, ні в якому разі не "Прощайте!". "З Богом!" — різноставно, на чотири голоси видихнула йому вслід нашорошена тьма: так, як і мама хрестила в дорогу тата, а потім, одного по одному, всіх своїх синів: з Богом! Гельця і хлопці — це тепер була його родина; іншої не мав».¹⁵⁷

Капітан Бухалов, що керував операцією по «ліквідації на території області банди з п'яти душ, четверо чоловіків і одна жінка»¹⁵⁸ уже в пенсійному віці, на заслуженому відпочинку «про бандерівців мені сказав, що він їм заздрить, як вони стояли за своє!...».¹⁵⁹ Натомість радянську владу та енкаведистів у романі зображено так: «прості організми, нижчий клас хордових, що знає лиш первісні інстинкти й нищить усе, чого не може збагнути: хоч і сотворені на Божу подобу, вони так і не стали людьми

---

¹⁵⁶ Там само. — С. 469.

¹⁵⁷ Там само. — С. 502.

¹⁵⁸ Забужко О. Музей покинутих секретів / О. Забужко. - К.: Факт, 2009 — С.645.

¹⁵⁹ Там само.— С.725.

нижчий клас хордових, що знає лиш первісні інстинкти й нищить усе, чого не може збагнути». ¹⁶⁰

Отже, бачимо чітку опозицію героїв на ідеалізованих «своїх» та «чужих» загарбників у романі. Простежуємо бойовий дух учасників УПА, що протистоять радянській владі. Відзначаємо викриття злочинів системи радянського тоталітарного комуністичного режиму: моральні та фізичні катування, залякування, допити, вивезення в Сибір сімей, які не хотіли підкорятись. Крім того, бачимо справжні проблеми підпілля, що з ними стикались повстанці: переслідування, допити, запеклі сутички, часто у нерівних умовах, важкі побутові умови, життя у лісах та криївках. Проте героїчні вчинки та дії підпільників показують справжній спротив насильницьким режимам та віру в краще майбутнє держави. Описано їхню жертовність, любов до України та безстрашну боротьбу за національне визволення.

ВИСНОВКИ

Український Резистанс – (англ. resistance, франц. Résistance, нім. Resistenz, від лат. resisto – протистою, чиню опір, – опір, спротив) це характерне явище 40-50 рр. минулого століття нашої країни, що відображає підпільну та повстанську збройну боротьбу українського народу проти німецької та радянської влади.

У першому розділі було досліджено етапи формування руху УПА його розвиток, поширення на теренах України. З'ясовано, що УПА почала діяти на Волині ще від 1942 року, пізніше на Поліссі. Від 1943 року повстанський рух переходить також на Правобережжя і охоплює Житомирську, Вінницьку, Київську, Кам'янець-Подільську області. Крім того, повстанські загони були на Галичині та Буковині, тому діяло три генеральні воєнні округи: УПА-«Північ», УПА-«Південь», УПА-«Захід». Виявлено, що рух Опору постав силами самих учасників та набув великих масштабів.

---

¹⁶⁰ Там само. – С.574.

Також з'ясовано специфіку українського Резистансу. Досліджено, що рух Опору в Україні мав своє індивідуальне вираження, оскільки повстанці боролись не тільки проти фашистського тоталітаризму, але й проти рдянського. Проаналізовано національні ідеї, гасла та цінності учасників УПА, що прагнули самостійності та незалежності від будь-якої влади. Встановлено, що рух Опору не завершився в 50-ті роки, а продовжував існувати вже в інших формах.

Крім того, проаналізовано твори сучасної української літератури, в яких опрацьовано історичні теми та виявлено в них риси українського Резистансу. Серед всіх можемо виділити таких авторів: Василя Шкляра, Марію Матіос, Уласа Самчука, Юрія Винничука, Романа Іваничука, Оксану Забужко. Прослідковано як у своїх творах ці письменники за допомогою художніх прийомів та засобів творчо втілюють маловідомі процеси та явища героїчної боротьби УПА.

У другому розділі виділено та простежено творчу біографію сучасної української письменниці Оксани Забужко та місце в ній роману «Музей покинутих секретів». Виявлено, що про УПА авторка давно мала намір написати твір, тому було проведено значну, клопітку працю перед його написанням. На час написання твору українських публікацій було дуже мало, тому Забужко збирала усні перекази від живих свідків подій тих подій, досліджувала архівні матеріали та документи.

В процесі наукового прочитання роману «Музей покинутих секретів» було розглянуто його важливість в контексті історії української 40-50 рр. ХХ століття. На основі дослідження тексту, можна стверджувати, що ідейно-художня вартість роману О. Забужко у тому, що авторка подає яскраві картини минулого України, опрацьований багатий фактичний матеріал із історичних розвідок та документальних відомостей, що, безперечно, викликає зацікавлення з боку широкого читача. Простежено в романі вияв Резистансу, його прояви, схарактеризовано головних історичних персонажів (Гельця, Адріян, «Стодоля», «Ярослав»). Визначено, що головними

цінностями повстанців були справедливість, відданість ідеї, жертвність, мужність, готовність стояти до кінця в будь-якій ситуації. Крім того, важливими проблемами постають у творі засудження зрадництва та самогубство під час викриття повстанських криївок. Простежено образ руху Опору в творі, використано опозицію «свій-чужий», де свої – це повстанці, а чужі – це нацистська та рядянська влади, що чинили свавілля над українським народом.

Отож, роман «Музей покинутих секретів» має важливе значення для осмислювання нашої історії. Спонукає нас подивитися на події минулого ширше і глибше, змушує проводити паралелі із минулим та сучасним, віднаходити зв'язки між поколіннями, згадати жертв національно-визвольної боротьби. Твір допомагає відтворити детальні моменти складної боротьби 40-50 років минулого століття та також створює міфологізовану візію українського підпілля, зображуючи її учасників як ідеальних героїв.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абліцов В. Антифашистський рух Опору. Голос України, 1999. №208.– 305с.
2. Абрамов А. Лирика и эпос Великой Отечественной войны. Проблематика. Стиль. Поэтика. – М.: Сов. писатель, 1972. – 559с.
3. Біографія Оксани Забужко [Електронний ресурс] // OnlyArt : [сайт]. – Текст. дані, 2020. – Режим доступу: <https://onlyart.org.ua/biographies-poets-and-writers/zabuzhko-oksana-biografiya/>
4. В. В'ятрович, Р. Забілий, І. Дерев'яний, П. Содоль. Українська Повстанська Армія. Історія нескорених / Відп. ред. та упоряд. В. В'ятрович. — 2-ге вид., випр. та доп. — Львів: Центр досліджень визвольного руху, 2008. — 352 с.

5. Веденєєв Д. В., Биструхін Г. С. Меч і тризуб. Розвідка і контррозвідка руху українських націоналістів та УПА (1920—1945). Монографія. — К. : Генеза. 2006. — 408 с.
6. Вільчинський Олександр - Останній герой. АудіоКниги Українською. URL: <https://4read.org/1134-oleksandr-vlchinskiy-ostanny-geroy.html>
7. Вовк А. Оксана Забужко: «Завжди хотіла написати роман, який був би рівновеликий життю» / А. Вовк // «Німецька хвиля» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.telekritika.ua/daidzhest/2010-10-18/56679>
8. Вох О. «Музей покинутих секретів»: «дорослий» роман для підліткової нації / О. Вох // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sumno.com/literature-review/muzej-pokynutyh-sekretiv-doroslyjroman-dlya-pidli>
9. В'ятрович В. За що боролась УПА?, 2022. URL: https://www.youtube.com/watch?v=4xLCfayEG04&ab_channel=В'ятрович
10. Гвоздь Є. В. "Червоний" Андрія Кокотюхи як зразок сучасного історичного роману / Є. В. Гвоздь // Філологія ХХІ століття [Електронне видання] : зб. наук. пр. студентства й наук. молоді за матеріалами ХІ Всеукр. наук.-практ. конф. студентства й наук. молоді, Харків, 15 квіт. 2021 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [редкол.: К. Ю. Голобородько (голов. ред) та ін.]. – Харків, 2021. – С. 17-23.
11. Голубенко І. Коли ми вмирали, нам дзвони не грали... ОУН - УПА в боротьбі за державність України (1942 - 1953)//Дзвін. - 1993.-№ 2-3.- С.103-110.
12. Гутковський В. Анотація // Матіос М. Солодка Даруся. – Львів: ЛА «ПРАМІДА», 2005. – 191 с.
13. Державний архів Служби безпеки України. - Ф. 13. - Од.зб.376. - Т. 4. - 383 арк.

14. Дімаров А. Марічка // Матіос М. Солодка Даруся. – Львів: ЛА «ПІРАМІДА», 2005. – 2004 с.
15. Дубинянська Я. Ідеальний роман? // ЛітАкцент. Електронний ресурс. URL: <http://litakcent.com/2010/04/12/idealnyj-roman/>.
16. Енциклопедія українознавства: У 10 т. – Т.7. – Мюнхен: Молоде життя, 1980. - С.2663.
17. Женетт Жерар. Фигуры. В 2-х томах. Том I, II / Жерар Женетт. – М. : Изд-во им. Сабашниковых, 1998. – II, С.363.
18. Жулинський 2006: Жулинський М. Улас Самчук 11 Микола Жулинський. Слово і доля. - К., 2006. - С. 490-510.
19. Забужко О. “Що сказано”, або як українська література “виходить у люди” // Пост Поступ. – 1995. № 2 (160). – С.14.
20. Забужко О. Музей покинутих секретів / О. Забужко. - К.: Факт, 2009 -832 с.
21. Забужко Оксана Стефанівна – Вікіпедія. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Забужко_Оксана_Стефанівна
22. Зінчук І. Василь Шкляр «Троща»: зрада страшніша за смерть. Література. Сучасна українська література. Всеохопний літературний портал. URL: https://web.archive.org/web/20180520010218/https://vsiknygy.net.ua/shcho_pochytaty/50887
23. Іваничук Р. Вогненні стовпи. Романний триптих. — Львів: Літопис, 2002. — 432 с.
24. Історична правда. Листівка ОУН щодо створення дивізії “Галичина”. Історична правда. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2021/04/29/159384/>
25. Іщук О. Відповідь нескореного народу. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Ishuk_Oleksandr/UPA_vidpovid_neskorenoho_narodu/ - С. 18.

26. Карасьов М. Аристотель проти Забужко. bukvoid.com.ua. URL: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2012/04/29/092900.html>
27. Ковалевська Є. Андрій Кокотюха: "Червоний" не просто роман – це громадянська позиція. Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/book/50be00a5a599a/>
28. Коваленко Д.. Інтертекстуальний простір роману Юрія Винничука "Танго смерті" // Слово і Час. — 2018. — № 2. — С. 80-86.
29. Краткая литературная энциклопедия: В 9 т.- Т.7. – М., 1972. – С.69.
30. Криштальський А. Чорноморець, матінко. Видавництво "Терен". URL: <http://teren-lutsk.com/books/чорноморець-матінко>
31. Лебедь М. Українська Повстанська Армія, її генеза, ріст і дії у визвольній боротьбі українського народу за українську самостійну соборну державу: Видання Пресового Бюро УГВР, 1946. – 125 с.
32. Літопис Української Повстанської Армії: У 28 т. - Т. 2: Волинь і Полісся: Німецька окупація. К н.2. /Відп. ред. Є. Штендера. - Торонто: Видавництво "Літопис УПА", 1977. – 260 с.
33. Марчук І. Новини України: Перша присяга УПА на Волині – свідчення очевидців. Гал-інфо. URL: https://galinfo.com.ua/articles/persha_prysyaga_upa_na_volyni_svidchennya_ochevydsiv_259210.html
34. Мельникова С. В. Мифологический навратив в построении биографии гения // Человек в мире культуры. – 2012. – № 4. – С. 20-27.
35. Мірчук П. Українська Повстанська Армія 1942-1952. Документи і матеріали. – Львів: Львівська обласна рада Товариства української мови ім.Т.Шевченка, 1991. – 319 с.
36. Новиков А. О. Роман Оксани Забужко «Музей покинутих секретів»: основні теми і образи / Анатолій Новиков // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Філологія»: збірник наукових праць. Випуск 19, том 2. — Одеса, 2015. — С. 39-42.

37. Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять / П'єр Нора. – Київ : КЛІО, 2014. – 272 с.
38. Офіційна сторінка Оксани Забужко. URL: <https://web.archive.org/web/20160419112758/http://zabuzhko.com/ua/gallery/index.html>
39. Підпригора С. Романний триптих “Вогненні стовпи” Р. Іваничука: від авторського жанрового визначення до змісту // Наукові праці. Наук.-метод. журнал. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2006. – Т. 59. – Вип. 46: Філологія. – С. 80-86.
40. Плетенчук, Н. Самобутність авторської моделі світу в романістиці Уласа Самчука [Текст] / Н. Плетенчук // Закарпатські філологічні студії. – Ужгород : Видавничий дім "Гельветика", 2018. – № Вип. 1. – С. 14-21.
41. Плющ Л. Чари з країни ОЗ // Літакцент // <http://litakcent.com/2010/01/25/chary-z-krajiny-oz.html>
42. Поліщук Я. Філософія України // Я. Поліщук. Волинські дороги Уласа Самчука. - Рівне, 1993. - С. 61-70.
43. Пономаренко В. В. Поетика та проблематика романів «Чорний Ворон» («Залишенець») та «Маруся» Василя Шкляра : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2019. – 199 с.
44. Римарук І. Трояка ружа або Солодка Даруся // Марія Матіос. Солодка Даруся. – Львів: ЛА «ПІРАМІДА», 2005. – С. 3-8.
45. Романенко О. Ідентичність нації та тексту: як сучасна українська література формує інтенсивні образи національної ідентифікації. Літературний процес: методологія, імена, тенденції: збірник наукових праць (філологічні науки). 2016. – С. 112-120.
46. Рутар Х. Формули колективної пам'яті на сторінках роману Оксани Забужко. Україна модерна. URL: <https://uamoderna.com/demontazh-pamyati/rutar-collective-memory>
47. Саенко В. П. Украинская антифашистская проза в контексте литературы Сопротивления // Современные славянские культуры: развитие,

- взаимодейсвие, международный контекст. Материалы Международной конференции ЮНЕСКО. – К.: Наука, 1982. – С.283-287.
- 48.Салига Т.Ю. Поезія вояків УПА // Історія української літератури ХХ століття. – Кн. 2. – Ч.1. – К.: Либідь, 1994. – С.48–52.
- 49.Самчук У. Чого не гоїть вогонь: Роман. – К.: Український письменник, 1994.– 288 с.
- 50.Сеник Л. Роман опору і література трагічної свідомості // Слово і час. – 1996. – № 1. – С.50–58.
- 51.Скорина Л. Улас Самчук. Українська антитоталітарна проза. ukrLit.net. URL: <https://ukrlit.net/info/diaspora/39.html>
- 52.Словник іншомовних слів (за ред О.С.Мельничука). – К., 1974. – С.577.
- 53.Тебешевська-Качак Т. Історія, що стає літературою у стилі Оксани Забужко / Т. Тебешевська-Качак // Буквоїд. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://bukvoid.com.ua>
- 54.Терен Т. Оксана Забужко: "Я написала роман народу, позбавленого написаної історії". LB.ua. URL: https://lb.ua/culture/2010/01/12/19304_oksana_zabuzhko_ya_napisala_roman.html
- 55.Українська повстанська армія. Український інститут національної пам'яті - офіційний веб-сайт. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/viyskovym/ukrayinska-povstanska-armiya>
- 56.Цимбаліста В. Василь Шкляр представив новий роман "Маруся". Gazeta.ua. URL: https://web.archive.org/web/20140914154052/http://gazeta.ua/articles/culture/_v_asil-sklyar-predstaviv-novij-roman-marusya/580747
- 57.Шевчук Л. Оксана Забужко про розкіш, новий роман і гру / Л. Шевчук // Правда життя. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/culture/2009/12/28/36407>
- 58.Шевчук Л. Оксана Забужко про розкіш, новий роман і гру. Українська правда_Життя. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2009/12/28/36407/>

59. Яремчук І. В. Під знаком вогню: Генетичний контекст і естетична природа поезії УПА. Львів : ЛНУ ім. І.Франка, 2006. 212 с.
60. Яремчук І. Роман Іваничук. Критика. Аналіз «Вогненних стовпів» Р. Іваничука. Портал Експеримент: культура, освіта та наука. URL: <https://md-eksperiment.org/post/20170327-ale-najbilsha-z-nih-lyubov>